

Alkoholforbruk og beruselsesfrekvens hos menn og kvinner over 40 år: alders- og livsfaseeffekter

Solveig Elisabeth Sand Hausken

Masteroppgave i helse- og sosialpsykologi

Psykologisk institutt

Universitetet i Oslo

Mai 2012

Forord

Jeg vil først og fremst takke min veileder Britt Slagsvold, samt Ivar Andreas Lima og Thomas Hansen fra Norsk institutt om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), som gav meg tilgang til datamaterialet ”Studien av livsløp, generasjon og kjønn, 2007/2008” (LOGG). Britt har vært engasjert og kommet med mange gode ideer gjennom hele skriveprosessen, noe som har hjulpet meg mye.

En stor takk går også til min veileder Tilmann von Soest som har hjulpet meg mye med oppbyggingen av oppgaven, struktur og metode. Tilmann har vært svært oppmuntrende og støttende gjennom hele prosessen. Samtidig har jeg blitt oppfordret til selvstendig arbeid, noe som har vært utfordrende, men veldig lærerikt. Tusen takk for all hjelp!

Jeg vil også takke Pål Ulleberg som var til god hjelp i startfasen av oppgaveskrivingen og som kom med gode innspill og ideer.

Videre vil jeg takke mine medstudenter Marie og Gøril som dro sammen med meg på Workshop hvor Statistisk sentralbyrå (SSB) og NOVA presenterte sitt LOGG-datasett. Det var slik vi kom i kontakt med NOVA, noe som viste seg å være begynnelsen på et utfordrende og spennende masteroppgaveeventyr med nye kontakter, økt kunnskap og et interessant datasett som vi alle tre har jobbet ut i fra. Marie og Gøril har vært gode støttespillere gjennom hele prosessen, både faglig og sosialt, noe jeg har satt stor pris på!

Til slutt vil jeg gi en kjempestor takk til Anders og min nærmeste familie som har vært veldig støttende, forståelsesfulle og positive, særlig i den siste hektiske skriveperioden. Deres støtte har virkelig hjulpet meg med å tenke positivt og komme i mål med oppgaven.

De data som er benyttet her er hentet fra ” Undersøkelsen av livsløp, generasjon og kjønn, 2007/2008”. Data er innsamlet av Statistisk Sentralbyrå. Undersøkelsen er finansiert av Statistisk Sentralbyrå, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Norsk forskningsråd, Arbeidsdepartementet, Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, og Kommunal- og regionaldepartementet. Data er tilrettelagt og stilt til disposisjon i anonymisert form av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD). Forfatteren er alene ansvarlige for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort her.

Solveig Elisabeth Sand Hausken
Oslo, mai 2012

Sammendrag

Alkoholforbruket i dagens norske befolkningen over 40 år har økt de siste tiårene og mye tyder på at forbruket blant eldre voksne vil øke mer i årene som kommer. En slik økning kan føre til utfordringer og belastninger for den enkelte, familie og helsemyndigheter. Med utgangspunkt i datamaterialet fra studien "Livsløp, generasjon og kjønn, 2007/2008" (LOGG), ble derfor aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens hos de over 40 år undersøkt nærmere. Det ble også undersøkt om typiske livsfasefaktorer som sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon kunne påvirke alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen, samt forklare aldersvariasjonene. De overordnede resultatene viste at det var variasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i de forskjellige aldersgruppene. Disse variasjonene kunne bare delvis forklares ut i fra livsfasefaktorene, samt deltakernes utdannings- og inntektsnivå, noe som indikerer at andre eller flere faktorer kan forklare variasjonene bedre. Videre forskning bør inkludere andre forklaringsfaktorer, blant annet faktorer som omhandler det sosiale nærmiljøet, for å få et mer nyansert bilde av hva som kan være årsaken til variasjoner i alkoholforbruk i siste halvdel av livsløpet. Det trengs også longitudinell forskning som kan undersøke kausale sammenhenger og kohorteffekter, slik at man bedre kan fange opp kompleksiteten av midtlivsfasen. Økt kunnskap omkring hvilke aldersgrupper i den eldre befolkningen som drikker mest, samt hvorfor noen aldersgrupper drikker mer enn andre, kan være til hjelp i å utvikle spesifikk forebygging rettet mot alder, livsfase og kjønn.

Innholdsfortegnelse

Innledning	1
Utviklingen i alkoholforbruk i den norske befolkningen de siste 40 år	1
Alkoholforbruk blant norske menn og kvinner i dag	3
Hva kan bidra til å forklare variasjoner i alkoholforbruk hos de over 40 år?	4
Livsfasefaktorer og variasjoner i alkoholforbruk i midtlivsfasen	6
Sivilstatus og alkoholforbruk	6
Arbeidssituasjon og alkoholforbruk	7
Barnas bosituasjon og alkoholforbruk	8
Andre faktorer som kan forklare variasjoner i alkoholforbruk	9
Oppsummering og problemstillinger	9
Metode	11
Prosedyre	11
Utvalg	11
Variabler	12
Alkoholforbruk og beruselsesfrekvens	12
Kjønn	13
Alder	13
Sivilstatus	13
Arbeidssituasjon	13
Barnas bosituasjon	13
Utdanning	13
Inntekt	14
Analyseplan	14
Resultater	15
Alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i utvalget	15
Sammenheng mellom alder, alkoholforbruk og beruselsesfrekvens: alderseffekten	18
Livsfasefaktorene	21
Alkoholforbruk, beruselsesfrekvens og livsfasefaktorene	22
Sivilstatus	22
Arbeidssituasjon	23
Barnas bosituasjon	25
Alkoholforbruk, beruselsesfrekvens og alle livsfasefaktorene	27
Diskusjon	29

Alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i utvalget	29
Aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i utvalget	30
Årsaker til kjønnsforskjeller og aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens	31
Sivilstatus	32
Arbeidssituasjon.....	33
Barnas bosituasjon.....	33
Andre forklaringer på aldersvariasjonene i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens	34
Styrker og begrensninger ved studien	35
Videre forskning og konklusjon	38
Referanseliste	40

Innledning

Sammenlignet med andre vestlige land i Europa har Norge fremdeles en streng og restriktiv alkoholpolitikk (Nordlund, 2010). Likevel har de siste tiårene vært preget av en økning i alkoholforbruk, samt en mer liberal holdning til eget og andres forbruk (Horverak & Bye, 2007; SIRUS, 2010; Statistisk Sentralbyrå, 2008). Det har særlig vært en økning i alkoholforbruk hos de over 40 år, og det er grunn til å tro at generasjonene som nå nærmer seg pensjonsalder vil ha et høyere forbruk enn generasjonene før dem (Bye & Østhus, 2012). I tillegg vil antall mennesker over 65 år øke de neste tiårene (Knutheim, 2011). Det at de eldre voksne blir flere og samtidig kan komme til å øke alkoholforbruket sitt ytterligere, vil kunne føre til utfordringer og belastninger for den enkelte, deres nærmeste familie og helsemyndighetene (Knutheim, 2011; Støver, Bratberg, Nordfjærn & Krokstad, 2012). Fra et forebyggingsperspektiv er det nå viktig å rette fokuset mot alkoholforbruk i siste halvdel av livsløpet. Ved hjelp av data fra undersøkelsen "Livsløp, generasjon og kjønn, 2007/2008" (LOGG), skal denne studien derfor se nærmere på alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen til norske menn og kvinner over 40 år. Det vil bli fokusert på variasjoner innenfor de forskjellige aldersgruppene. Det er videre viktig å undersøke faktorer som er spesifikke for eldre voksne og hvordan de kan påvirke deres alkoholforbruk. I denne studien vil faktorer som sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon bli undersøkt nærmere da de er typiske livsfasefaktorer for den fasen man trer inn i etter fylte 40 år; midtlivsfasen. Målet er å bidra til et økt fokus og en bedre forståelse av alkoholforbruk i siste halvdel av livsløpet ettersom midtlivsperioden og alkoholforbruk blant eldre voksne har vært lite studert tidligere (Knutheim, 2011; Lachman, 2004).

Utviklingen i alkoholforbruk i den norske befolkningen de siste 40 år

Norge er et av svært få land som har oversikt over alkoholforbruket i befolkningen over lengre tid. Helt siden 1851 har det blitt ført statistikk over utvikling av det lovlige salget i Norge. Ut i fra dette salget kan man beregne det man kaller det registrerte forbruket (Horverak & Bye, 2007). Den registrerte årlige omsetningen av alkohol i Norge har økt kraftig de siste tiårene. I følge tall fra Statistisk Sentralbyrå (2008) og Statens institutt for rusmiddelforskningens rusmiddelstatistikk (SIRUS, 2010), drikker nordmenn i dag gjennomsnittlig nesten sju liter ren alkohol i året sammenlignet med drøye fem liter i 1970. Horverak og Bye (2007) og Vedøy og Skretting (2009) har sett nærmere på utviklingen av det

norske drikkemønsteret de siste tiårene. Begge tar utgangspunkt i intervjudata fra 1973 – 2004 som er basert på et tilfeldig og representativt utvalg av den norske befolkningen over 15 år (Horverak & Bye, 2007). Funn fra deres undersøkelser viser at andelen som ikke har drukket alkohol det siste året har gått ned fra omkring 30 prosent i 1956 til omkring 10 prosent i 2004 (Horverak & Bye, 2007; Vedøy & Skretting, 2009). Data fra Helseundersøkelsen fra Nord-Trøndelag (HUNT) (Støver et al., 2012) har undersøkt utviklingen i alkoholforbruk til menn og kvinner over 60 år siden 1984, og finner også her en stor nedgang i andel avholdne eldre frem til i dag. Det å være avholden er med andre ord i ferd med å bli et marginalt fenomen blant norske menn og kvinner (Horverak & Bye, 2007).

Andelen avholdne har særlig sunket blant kvinner de siste tiårene, og få land har færre avholdne kvinner enn Norge (Horverak & Bye, 2007; Vedøy & Skretting, 2007). Kvinner drikker også mer alkohol i dag enn før, og kvinner mellom 40-60 år står bak mye av denne økningen (Bye & Østhus, 2012; Horverak & Bye, 2007; Knutheim, 2011; Støver et al., 2012; Vedøy & Skretting, 2009). Data fra HUNT – undersøkelsen (Støver et al., 2012), samt data fra undersøkelsen til Bye og Østhus (2012), viser blant annet at kvinner fra 50 år og eldre nesten har fordoblet alkoholforbruket sitt over en tiårsperiode (fra 95/97 til 06/08). På tross av kvinners økte alkoholkonsum de siste tiårene, var forbruket til menn i 2004 likevel over dobbelt så høyt (Vedøy & Skretting, 2007). Menn mellom 40-60 år har også økt alkoholkonsumet sitt mye de siste tiårene (Støver et al., 2012). Sammen med de eldre kvinnenenes økte alkoholkonsum fører dette til at de mellom 40-79 år er den aldersgruppen i befolkningen som har økt totalkonsumet sitt mest de siste tiårene (Bye & Østhus, 2012; Horverak & Bye, 2007; Knutheim, 2011; Støver et al., 2012; Vedøy & Skretting, 2009; Veenstra, Lima & Daatland, 2009). De over 40 år drikker også oftere enn før, og denne økningen er omtrent like stor for kvinner og menn (Bye & Østhus, 2012).

Horverak og Bye (2007) peker på periodeeffekten som en av årsakene til det høye alkoholforbruket blant dagens norske befolkning sammenlignet med forbruket for 40 år siden. Periodeeffekten er knyttet til forhold ved den perioden som blir studert, som igjen vil vise seg i ulike måter å drikke på blant de forskjellige aldersgruppene (Horverak & Bye, 2007). Et kjennetegn for perioden som Horverak og Bye (2007) har sett på (1985-2004) er at det har skjedd en liberalisering av alkoholpolitikken, noe som har endret folks syn på eget og andres alkoholvaner, samt bidratt til en økt tilgjengelighet (Horverak & Bye, 2007). Et eksempel på økt tilgjengelighet er tredoblingen av antall skjenkesteder i Norge siden 1980 (Larsen & Klepp, 2012). I denne perioden har vi også tatt til oss kontinentale drikkevaner (et inntak av alkohol i relativt små mengder, ofte sammen med mat og uten et ønske om å bli beruset),

samtidig som vi fortsetter med den tradisjonelle nordiske ”helgefylla” (et høyt alkoholinntak over et kort tidsrom) (Horverak & Bye, 2007).

Det høye alkoholforbruket blant dagens eldre voksne har begynt å bekymre mange fagfolk og politikere de siste årene, særlig i forhold til økende helseutgifter og et økende antall alkoholrelaterte dødsfall (Knutheim, 2011). Eldre voksne har generelt en lavere toleranse for alkohol enn yngre, og et høyt alkoholkonsum hos eldre kan føre til mange kroniske problemer, som for eksempel leverskader, dårligere immunforsvar og økt blodtrykk (Mørland, 2005). Selv om flere undersøkelser viser at alkohol kan ha en positiv effekt på helsen, særlig i forhold til å redusere risikoen for hjerte- og karsykdommer hos de over 40 år (Mørland, 2005), har mange av disse studiene metodiske problemer som kan føre til en overvurdering av alkoholens positive effekt (Støver et al., 2012). Man bør generelt være forsiktig med å anbefale at eldre daglig bør innta et avhengighetskapende rusmiddel som alkohol (Mørland, 2005).

Eldre voksne og alkohol, samt konsekvensene av deres alkoholforbruk, var et av hovedtemaene på EUs ekspertkonferanse i Stockholm i 2009 (Knutheim, 2011). Vi ser nemlig noen av de samme tendensene i andre land i Skandinavia. Både Finland, Danmark, Sverige og Island har opplevd en økning i alkoholforbruk blant eldre voksne i befolkningen, samt en nedgang i andel avholdne de siste tiårene (Ahlström, Mäkelä, Mustonen & Huhtanen, 2009; Hecksher & Kolind, 2009; Ramstedt, 2009). Det økte alkoholforbruket i Danmark, Finland og Sverige kan ha en sammenheng med reduserte alkoholavgifter som et resultat av medlemsskap i EU (Ahlström et al., 2009; Nordlund, 2010). Norge har derimot fremdeles en strengere og mer restriktiv alkoholpolitikk enn andre land i Norden og vest-Europa (Nordlund, 2010), og det er derfor spesielt interessant å se nærmere på alkoholforbruket i den norske befolkningen. Videre er det forsket lite på eldre voksne og konsekvensene av deres økte konsum og drikkefrekvens i Norge (Knutheim, 2011). Det er nå viktig å rette fokuset mot alkoholforbruk i siste halvdel av livsløpet slik at man kan begynne med spesifikk forebygging allerede i dag. Det høye alkoholforbruket blant dagens eldre, samt den økende risikoen for helseproblemer, er bakgrunnen for studiens videre fokus på aldersvariasjoner i alkoholforbruk hos de over 40 år i dag.

Alkoholforbruk blant norske menn og kvinner i dag

Vi skal nå se nærmere på hvordan alkoholforbruket blant norske menn og kvinner er i dag. Fokuset vil være på de over 40 år, men for å få et mer helhetlig bilde av deres alkoholforbruk vil også de yngres alkoholforbruk kort bli gjennomgått. Det er i dag menn og kvinner i 20-

årene som har det høyeste alkoholkonsumet av alle aldersgruppene i befolkningen (Horverak & Bye, 2007; Vedøy & Skretting, 2009; Veenstra et al., 2009). Denne aldersgruppen drikker seg også oftest beruset. Etter 20-årene og frem mot 30-årene går totalkonsumet ned for begge kjønn (Horverak & Bye, 2007; Vedøy & Skretting, 2009; Veenstra et al., 2009). Fra 30-årsalderen ser det ut som om totalkonsumet holder seg ganske stabilt frem til man er omtrent 40 år (Horverak & Bye, 2007; Vedøy & Skretting, 2009). Når man passerer 40 år er det funnet en økning i både totalkonsum og hyppighet (hvor ofte man drikker) (Bye & Østhus, 2012; Horverak & Bye, 2007; Knutheim, 2011, Veenstra et al., 2009). Beruselsesfrekvensen synker derimot for begge kjønn etter fylte 40 år (Bye & Østhus, 2012; Horverak & Bye, 2007). Det høye totalkonsumet og hyppigheten hos de over 40 år fortsetter å stige frem til de er omtrent 50-60 år. Ut i fra dette drikker altså de mellom 40-60 år mer og oftere enn de som er i 30-årene, men de drikker seg sjeldnere beruset (Horverak & Bye, 2007).

Horverak og Bye (2007) har funnet en nedgang i totalkonsum for kvinner i begynnelsen av 50-årene og frem mot 80 år, mens totalkonsumet for menn ikke begynner å synke før i begynnelsen av 60-årene. Veenstra m. kolleger (2009) har også funnet tendenser til at menn har et høyere alkoholforbruk over lengre tid gjennom livet. Totalkonsumet synker for menn og kvinner etter fylte 50/60 år (Bye & Østhus, 2012; Horverak & Bye, 2007; Støver et al., 2012), men det ser ut som om nedgangen i hyppighet ikke synker før omkring 60/70 år for begge kjønn (Bye & Østhus, 2012; Veenstra et al., 2009). Det ser altså ut til at de eldre (60+) drikker mindre totalt sett, men oftere, sammenlignet med de yngre (40-60 år) (Veenstra et al., 2009). Aldersgruppen over 60 år har i dag det laveste totale forbruket, samt den høyeste andel avholdne blant alle aldersgruppene (Horverak & Bye, 2007; Støver et al., 2012).

Samlet sett viser alle disse studiene tendenser til aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens. Disse aldersvariasjonene skal undersøkes nærmere i denne studien.

Hva kan bidra til å forklare aldersvariasjoner i alkoholforbruk hos de over 40 år?

Tidligere forskning har funnet aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens hos de over 40 år. Vi skal nå se nærmere på hva som kan være årsaker til aldersvariasjoner.

Aldersvariasjoner i alkoholforbruk hos de over 40 år kan blant annet skyldes kohorteffekter. En kohorteffekt sier noe om at det å være født og oppvokst på samme tid i seg selv kan ha en påvirkning på alkoholforbruket senere i livet (Horverak & Bye, 2007). En kohorteffekt kan blant annet være årsaken til det høye alkoholforbruket hos de omkring 50 år. Denne generasjonen kalles ofte "den våte generasjonen", noe som viser til deres høye alkoholkonsum både i ungdomstiden og i dag (Ramstedt, 2009). "Den våte generasjonen" ble

født på 60-tallet og grunnla sine alkoholvaner i en tid preget av blant annet kvinnefrigjøring og politisk radikaliserings (Ramstedt, 2009). Kohorteffekten kan ha bidratt til at denne generasjonen har videreført alkoholvaner fra sin ungdomstid og frem til i dag. Dagens eldre (70+) har derimot vokst opp i en tid preget av vanskelige økonomiske rammebetingelser, samt et generelt lavt alkoholforbruk (Skrede, 1999; Statistisk sentralbyrå, 2008), noe som kan ha bidratt til deres lave konsum i dag. Ut i fra kohorteffekten kan vi altså forvente at de som er omkring 50/60 år i dag vil komme til å ha et høyere alkoholforbruk når de blir pensjonister enn det dagens pensjonister har (Horverak & Bye, 2007). Ettersom denne studien bruker tverrsnittdata vil det dessverre ikke være mulig å undersøke kohorteffekter. Det er likevel nyttig å beskrive alkoholforbruket til de over 40 år i dag slik at man ut i fra dette kan anta hvordan forbruket deres vil utvikle seg de kommende årene.

Aldersvariasjoner i alkoholforbruk hos de over 40 år kan også skyldes effekter knyttet til bestemte faser i livsløpet (Horverak & Bye, 2007). Denne effekten kalles livsfaseeffekten. Livsfaseeffekten består av endringer/effekter som følger med den fasen man trer inn i (Bye & Østhus, 2012; Horverak & Bye, 2007; Veenstra et al., 2009). En livsfase har blant annet felles sosiale rammebetingelser som kan prege valgmuligheter og levekår, samtidig som valg og tilpasninger i en fase av livsløpet bidrar til å sette rammer for det senere livsløpet (Skrede, 1999). Menn og kvinner over 40 år går inn i en periode av livet som ofte blir omtalt som midtlivsperioden (*midlife period*) (Lachman, 2004), eller midtlivsfasen. Midtlivsfasen har ingen klare aldersskiller, men kan grovt deles inn i tidlig og sen midtlivsfasen hvor den tidlige fasen begynner fra 40 år og sen midtlivsfasen begynner etter omkring 60 år (Lachman, 2004). De typiske sosiale rammebetingelsene for midtlivsfasen er blant annet barn som blir voksne og flytter ut hjemmefra, samt en endring i forhold til egen partner (skillsmisse/seperasjon, giftemål, sykdom eller dødsfall) (Lachman, 2004). Mange opplever også å ha en stabil karriere i denne perioden, mens andre opplever arbeidsløshet og skifte av arbeidsplass. En slik restrukturering av sosiale roller i forhold til arbeid og familie er typisk for midtlivsfasen (Lachman, 2004), og kan påvirke alkoholforbruket (Ahlström et al., 2009; Ramstedt, 2009; S. C. Wilsnack, Klassen, Schur & R. W. Wilsnack, 1991; Temple et al., 1991; Veenstra et al., 2009). Livsfaseeffekten er særlig sterk i perioden hvor man etablerer seg, stifter familie og får barn (Horverak & Bye, 2007). Dette vises ut i fra variasjoner i alkoholforbruk i forhold til om man har barn boende hjemme eller ikke (Veenstra et al., 2009). Samtidig kan overgangen til pensjonisttilværelsen påvirke alkoholforbruket ettersom tilværelsen endres, man får mer fritid og kan da utvikle et annet drikkemønster enn da man hadde fast jobb (Ahlström et al., 2009). Ut i fra dette ser det altså ut til at livsfasefaktorer som omhandler familie og arbeidssituasjon

særlig kan påvirke alkoholforbruket i midtlivsfasen, og dette er noe denne studien skal se nærmere på.

Livsfasefaktorer og alkoholforbruk i midtlivsfasen

Denne studien skal undersøke om livsfasefaktorer som sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon kan påvirke alkoholforbruket, ettersom dette er typiske livsfasefaktorer for midtlivsfasen (Lachman, 2004). Det vil også bli undersøkt om disse livsfasefaktorene kan ha en sammenheng med alkoholforbruk og beruselsesfrekvens samt forklare eventuelle aldersvariasjoner. Det vil nå bli gjennomgått hva tidligere forskning har funnet om sammenhengen mellom disse livsfasefaktorene og alkoholforbruk. Den første livsfasefaktoren vi skal se nærmere på er sivilstatus.

Sivilstatus og alkoholforbruk: Hvorvidt man er gift, i et forhold, skilt/separert, ugift eller ikke i et forhold, kan ha en sammenheng med alkoholforbruk. Ved å se på tverrsnittdata fant Horverak og Bye (2007) at ugifte/skilte drakk gjennomsnittlig 40-50 prosent mer enn gifte. Tverrsnittdata fra Levekårsundersøkelsen 2005 (Myklestad, Rognerud & Johansen, 2008), samt funn fra Vedøy og Skretting (2009), fant også et høyere alkoholkonsum hos ugifte og skilte/separerte enn de som var gift/hadde samboer. Videre ser det også ut til at skilte menn og kvinner, og de som ikke er i et parforhold, har en større sjanse for å utvikle en alkoholavhengighet (Myklestad et al., 2008). Alle disse studiene er tverrsnittundersøkelser og kan dermed ikke si noe om kausale sammenhenger. Det vil si at de ikke vet hva som kommer først i tid av for eksempel en økning i alkoholkonsum eller en skillsmisse. Det er derfor nyttig å se nærmere på funn fra longitudinelle undersøkelser slik at man kan si noe om hva som mest sannsynlig kommer først i tid (Myklestad et al., 2008).

Flere longitudinelle undersøkelser som har sett på sammenhengen mellom sivilstatus og alkoholforbruk, har funnet at et alkoholforbruk som regel øker etter en skillsmisse og en separasjon (Chilcoat & Breslau, 1996; Temple et al., 1991; Wilsnack & Cheloha, 1987). Videre er det også gjort forskning som viser at de som ikke er i et forhold over lengre tid, samt de som aldri har vært gift, også øker alkoholforbruket sitt over tid (Chilcoat & Breslau, 1996; Temple et al., 1991; Wilsnack et al., 1991).

Samlet sett viser alle disse longitudinelle undersøkelsene, samt tverrsnittstudiene, at det å være gift kan virke som en beskyttende faktor mot et høyt alkoholforbruk (Chilcoat & Breslau, 1996; Horverak & Bye, 2007; Myklestad et al., 2005; Temple et al., 1991; Vedøy & Skretting, 2009; Wilsnack et al., 1991). Det er derfor rimelig å anta at gifte menn og kvinner

vil ha et lavere alkoholforbruk enn skilte/separerte og ugifte. Temple m. kolleger (1991), samt Wilsnack og Cheloha (1987), argumenterer for at den mer ”stabile rollen” som gift er et viktig aspekt av reduksjonen i alkoholkonsum. Dette kan likevel ikke være den eneste forklaringen ettersom det å være ugift over lengre tid også kan oppfattes som en ”stabil rolle”. En annen mulig forklaring på det høye alkoholforbruket blant de som ikke er gift og de som ikke er i et forhold, kan derimot være mangelen på sosial kontakt med en partner som kan gi sosial støtte og tilbakemeldinger om et eventuelt høyt alkoholforbruk (Wilsnack et al., 1991).

En svakhet ved studien til Temple m. kolleger (1991) er at den kombinerer både det å bli skilt, separert og enke/enkemann til én kategori – ugift. Ved å separere disse kategoriene kan man se på hvordan de forskjellige kategoriene eventuelt påvirker alkoholforbruket på forskjellige måter. Dette er noe som vil bli fulgt opp i denne studien. Videre har ingen av de omtalte studiene analysert menn og kvinner hver for seg når de har sett på sammenhengen mellom sivilstatus og alkoholforbruk. Dette vil bli gjort i analysene i denne studien ettersom det å være gift kan være mer en beskyttende faktor mot et høyt alkoholforbruk for menn enn for kvinner (Glass, Prigerson, Kasl & de Leon, 1995; Simon, 2002).

Arbeidssituasjon og alkoholforbruk: I tillegg til sivilstatus kan også menn og kvinners arbeidssituasjon ha en sammenheng med alkoholforbruk. Tverrsnittdata fra Levekårsundersøkelsen 2005 (Myklestad et al., 2008), viste blant annet at det å stå utenfor arbeidslivet, være uten inntektsgivende arbeid og gå på trygd (uføretrygt/arbeidsledighetstrygd), hadde en sammenheng med helserelatert risikoatferd, hvor alkoholavhengighet var en av risikoatferdene. Tidligere forskning har fokusert mye på arbeidsledige og deres alkoholkonsum, og det er funnet flere motstridende resultater. Kahn, Murray og Barnes (2002) fant for eksempel en reduksjon i alkoholkonsum hos de som nettopp hadde blitt arbeidsledige, og en økning i alkoholkonsum hos de som hadde vært arbeidsledige over lengre tid. Temple m. kolleger (1991) fant derimot det motsatte. Selv om forskning har fokusert mye på arbeidsledige og har funnet motstridende resultater, viser likevel både tverrsnittdata og longitudinell data tendenser til at det å være i arbeid, særlig over lengre tid, fører til et redusert alkoholkonsum og mindre sannsynlighet for å utvikle alkoholavhengighet (Temple et al., 1991; Myklestad et al., 2008; Wilsnack et al., 1991). Det fins også longitudinell forskning som viser at det å være fulltidsansatt reduserer sannsynligheten for å utvikle et problem med alkohol sammenlignet med de som er deltidsansatt (Wilsnack et al., 1991). Ut i fra tidligere funn er det dermed rimelig å anta at det å være i arbeid kan være en beskyttende faktor mot et høyt og problematisk alkoholkonsum. Det vil derfor bli undersøkt

om de i arbeid har et lavere alkoholforbruk og en lavere beruselsesfrekvens enn de som ikke er i arbeid og de som er uføre/arbeidsledige.

Det er flere årsaker til variasjoner i alkoholforbruk blant de som er i arbeid og de som ikke er i arbeid. De som står utenfor arbeidslivet er en utsatt gruppe i samfunnet og kan oppleve stress som et resultat av økonomiske bekymringer, samt lite sosial støtte og flere psykiske problemer, noe som kan føre til et økt alkoholkonsum (Kahn et al., 2002; Myklestad et al., 2008). Et økt alkoholkonsum som et resultat av økonomiske problemer og stress, er ofte et argument som brukes for å forklare det høye alkoholkonsumet som er funnet blant de arbeidsledige (Ettner, 1997; Hammer, 1992; Kahn et al., 2002). Hammer (1992) fant ingen dekning for dette argumentet i sin undersøkelse som viste ingen økning i alkoholkonsum i respons til stress som et resultat av det å være arbeidsledig. Deltakerne i undersøkelsen til Hammer (1992) var derimot unge (17-24 år) og resultatene er dermed lite representative for den eldre befolkningen. En annen årsak til det høye konsumet blant arbeidsledige kan også være en manglende struktur på hverdagen, mer fritid og en følelse av inaktivitet og isolasjon (Ettner, 1997; Wilsnack & Cheloha, 1987).

Barnas bosituasjon og alkoholforbruk: Den siste livsfasefaktoren vi skal se nærmere på er barnas bosituasjon. Tidligere tverrsnittforskning har blant annet funnet en sammenheng mellom det å ha små barn boende hjemme og et redusert alkoholforbruk blant kvinner (Hammer & Vaglum, 1989; Wilsnack & Cheloha, 1987). Det å ha barn som nettopp har forlatt hjemmet og det å ha barn som ikke bor hjemme, ser også ut til å ha en sammenheng med et høyt alkoholforbruk hos kvinner mellom 50-64 år (Wilsnack & Cheloha, 1987). En longitudinell studie har derimot funnet at barnas fraflytting ikke predikerer alkoholforbruk (Wilsnack et al., 1991). Det ble videre funnet at et problematisk alkoholforbruk økte sannsynligheten for at barnet flyttet ut hjemmefra. Det er derimot ikke sikkert at Wilsnack m. kolleger (1991) sine resultatene er representative for de som har et mer ”normalt” alkoholkonsum, ettersom de er basert på kvinner som drikker mye alkohol. Ut i fra tidligere funn antas det at det å ha barn boende hjemme vil redusere alkoholkonsumet til menn og kvinner i denne studien.

En mulig forklaring på det reduserte alkoholkonsumet hos de som har små barn boende hjemme kan være det at foreldrene har færre anledninger til å drikke alkohol (Duckert et al., 2008; Ramstedt, 2009; Temple et al., 1991). Mange reduserer også kanskje alkoholforbruket sitt for å skjerme barna. Når barna så flytter ut kan det oppstå problemdrikking, noe som kan ha en sammenheng med en følelse av et tap av rollen som

foreldre (Wilsnack et al., 1991). Denne tapsfølelsen omtales ofte som ”empty-nest syndromet”, og kan øke risikoen for et alkoholforbruk ettersom man kan føle seg lite verdt og hjelpesløs når barna drar av gårde på egen hånd (Epstein, Fischer-Elber & Al-Otaiba, 2007; Oliver, 1977; Wilsnack et al., 1991). Selv om noen foreldre opplever det at barna flytter ut som noe negativt, opplever de fleste dette som en positiv tid hvor man får mer fritid, bedre økonomi og et bedre forhold med sin ektefelle (Mitchelle & Lovegreen, 2009; Veenstra et al., 2009). Alt dette kan resultere i en etablering av et nytt drikkemønster hvor man da drikker mer enn da barna bodde hjemme (Mitchelle & Lovegreen, 2009; Veenstra et al., 2009).

Det fins lite nyere forskning som har undersøkt sammenhengen mellom barnas bosituasjon og alkoholforbruk i siste halvdel av livsløpet, særlig i Norge. Tidligere forskning er som regel amerikansk, av eldre dato og med et fokus på kvinner. Mange har også kun sett på økning og reduksjon i alkoholkonsum hos de forskjellige aldersgruppene og gjort antagelser om sammenhenger mellom barnas bosituasjon og alkoholforbruk ut i fra dette, uten å ha gått nærmere inn på det. Denne studien vil derfor undersøke om menn og kvinner som har barn boende hjemme har et signifikant lavere alkoholkonsum enn menn og kvinner som har barn boende borte, samt om barnas bosituasjon kan forklare aldersvariasjoner i alkoholkonsum og beruselsesfrekvens.

Andre faktorer som kan påvirke alkoholforbruk

Tidligere forskning har funnet sterke sammenhenger mellom en persons utdannelsesnivå, inntektsnivå og alkoholforbruk. Alkoholforbruket til menn og kvinner øker som regel med økt utdanning og økt inntekt (Horverak og Bye, 2007; Strand & Steiro, 2003; Støver et al., 2012; Vedøy og Skretting, 2007). De med høy utdanning drikker seg derimot ikke like ofte beruset som de med lavere utdanning, men de drikker generelt oftere (Horverak & Bye, 2007; Veenstra et al., 2009). På bakgrunn av dette vil deltakernes utdannelsesnivå og inntektsnivå bli brukt som kontrollvariabler i alle analysene i denne studien som ser nærmere på alkoholforbruk og beruselsesfrekvens.

Oppsummering og problemstillinger

Tidligere forskning har funnet aldersvariasjoner i alkoholforbruk i befolkningen over 40 år. Alderseffekten viser seg ved et lavere alkoholforbruk med økende alder, samt et høyere alkoholforbruk hos de mellom 40-60 år sammenlignet med de over 60 år (Horverak & Bye, 2007). Beruselsesfrekvensen synker derimot for begge kjønn etter fylte 40 år og frem til 80 år (Bye & Østhus, 2012; Horverak & Bye, 2007). Aldersvariasjonene i alkoholforbruk og

beruselsesfrekvens hos de over 40 år, kan blant annet skyldes livsfasefaktorer som er typiske for den fasen de over 40 år trer inn i, nemlig midtlivsfasen (Ahlström et al., 2009; Lachman, 2004; Ramstedt, 2009; Temple et al., 1991; Veenstra et al., 2009; Wilsnack et al., 1991). Livsfasefaktorer som sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon er typiske faktorer for midtlivsfasen, og tidligere forskning har vist at alle kan ha en sammenheng med et alkoholforbruk (Chilcoat & Breslau, 1996; Horverak & Bye, 2007; Ettner, 1997; Hammer, 1992; Hammer & Vaglum, 1989; Kahn et al., 2002; Myklestad et al., 2005; Temple et al., 1991; Vedøy & Skretting, 2009; Wilsnack et al., 1991; Wilsnack & Cheloha, 1987). På bakgrunn av dette er det interessant å se nærmere på aldersevariasjoner i alkoholforbruk blant dagens menn og kvinner mellom 40-79 år, og om slike livsfasefaktorer kan ha en sammenheng med alkoholforbruk og beruselsesfrekvens, samt forklare aldersvariasjoner. Ut i fra dette ble følgende problemstillinger utviklet:

1. Er det variasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i de forskjellige aldersgruppene hos menn og kvinner mellom 40-79 år?
2. Har livsfasefaktorer som sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon en sammenheng med alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i midtlivsfasen?
3. Kan livsfasefaktorene forklare eventuelle aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens hos de over 40 år?

Svarene på disse problemstillingene kan bidra til et økt fokus og en bedre forståelse av alkoholforbruk i midtlivsfasen. Økt kunnskap omkring temaet er viktig i utviklingen av forebyggingsintervensjoner rettet mot eldre voksnes alkoholforbruk.

Metode

Denne studien bygger på data fra den norske undersøkelsen ”Livsløp, generasjon og kjønn” (LOGG), 2007/2008. LOGG er et samarbeid mellom Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) og Statistisk sentralbyrå (SSB) (Bjørshol, Høstmark & Lagerstrøm, 2010). Utvalget som analyseres i denne oppgaven består av 7070 menn og kvinner i alderen 40-79 år.

Prosedyre

Innsamling av data til LOGG-undersøkelsen ble gjennomført i 2007/2008. Datamaterialet besto av telefonintervju, postalt spørreskjema og registerdata som ble koblet til med intervjupersonens samtykke (Brunborg, Slagsvold & Lappegård, 2009). Fra Befolkningsregisteret ble det blant annet hentet informasjon om personer i husholdet, deltakernes sivile status, kjønn og alder (Bjørshol et al., 2010). Etter gjennomført telefonintervju fikk deltakerne tilsendt et spørreskjema (postskjema) i posten. Postskjemaet inneholdt blant annet spørsmål om deltakernes helse, familie, arbeidsstatus, oppvekst og livshendelser. I denne studien vil det bli brukt registerdata som omhandler deltakernes sivile status, utdanning og samlede inntektsnivå fra 2007 (fra Inntektsregisteret). Fra telefonintervjuet vil denne studien bruke opplysninger som omhandler deltakernes arbeidssituasjon. Fra det postale spørreskjemaet vil det bli brukt opplysninger om eventuelle barns bosituasjon samt deltakernes alkoholforbruk og beruselsesfrekvens de siste 12 månedene.

Utvalg

Til LOGG-undersøkelsen ble det trukket et utvalg på 25 930 personer mellom 18-84 år (Bjørshol et al., 2010). Kriterier for trekking av utvalget var stratifisering etter kjønn, alder, landsdel og sentralitet til bostedskommune (kommunens geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder). Et stratifisert utvalg er med på å skape et representativt utvalg av befolkningen (Ringdal, 2007). Utvalgsstørrelsen måtte ta hensyn til antagelser om frafall og avganger underveis ettersom utvalgspersonene skulle kontaktes og intervjues flere ganger med noen års mellomrom.

Etter å ha blitt trukket ut til å delta i LOGG-undersøkelsen ble deltakerne bedt om å gjennomføre et telefonintervju. Av de opprinnelige 25 930 personene som ble trukket ut var det 14 892 personer (60 prosent) som gjennomførte telefonintervjuet, noe som betyr et frafall på 40 prosent. Av dette frafallet var det 27 prosent som ikke ønsket å delta, 4,2 prosent som

var forhindret fra å delta, og 8,8 prosent som ikke var mulig å få tak i (Bjørshol et al., 2010). Svarprosenten var 1,1 prosentpoeng lavere blant menn enn kvinner, noe som skyldes at menn var vanskeligere å få tak i. I forhold til alder var svarprosenten lavest blant de yngste (under 40 år) og de eldste (over 60 år). De unge var det vanskeligere å komme i kontakt med, mens de eldste ofte var forhindret fra å delta, eller ønsket ikke å bli intervjuet, noe som særlig gjaldt de eldre kvinnene (Bjørshol et al., 2010). Det så også ut til at de med lav utdanning var mindre villige til å delta i undersøkelsen enn de med høy utdanning (Bjørshol et al., 2010). Svarprosenten var noenlunde jevnt fordelt på landsdel, med unntak av Agder, Rogaland og Nord-Norge som var noe underrepresentert. Oslo og Akershus var noe overrepresentert.

Av 14 892 personer som fullførte telefonintervjuet var det 10 960 personer som fylte ut et postspørreskjema og returnerte det i posten. Dette tilsvarer 73 prosent av gjennomførte telefonintervju og 43 prosent av bruttoutvalget (Brunborg et al., 2009). Denne oppgaven fokuserer på et underutvalg fra postspørreskjemaet som består av menn og kvinner mellom 40-79 år. Dette gir et utvalg på 7070 personer, 3346 menn og 3724 kvinner. I noen av analysene blir deltakerne delt inn i fire tiårs-aldersgrupper: 1) 40-49 år, 2) 50-59 år, 3) 60-69 år og 4) 70-79 år. Aldersgruppe 1 består av 2156 personer (938 menn og 1218 kvinner), aldersgruppe 2 består av 2073 personer (968 menn og 1105 kvinner), aldersgruppe 3 består av 1847 personer (946 menn og 901 kvinner) og aldersgruppe 4 består av 994 personer (494 menn og 500 kvinner).

Variabler

Alkoholforbruk og beruselsesfrekvens: Deltakernes omgang med alkohol de siste 12 månedene ble målt ved hjelp av to spørsmål fra det postale spørreskjemaet. For å måle deltakernes alkoholforbruk ble det spurt følgende spørsmål: ”Tenk på ditt alkoholforbruk de siste 12 månedene. Omtrent hvor ofte har du drukket minst en mengde som tilsvarer enten 2 halvliters pils eller ½ flaske vin eller 3 drinker brennevin?”. For å måle deltakernes beruselsesfrekvens de siste 12 månedene ble det spurt følgende spørsmål: ”Tenk på ditt alkoholforbruk de siste 12 månedene. Omtrent hvor ofte har du drukket så mye at du har følt deg beruset?”. Deltakerne skulle besvare disse to spørsmålene ved hjelp av en åttepunktsskala: 1 = ”daglig/nesten hver dag”, 2 = ”2-3 ganger i uken”, 3 = ”en gang i uken”, 4 = ”2-3 ganger i måneden”, 5 = ”en gang i måneden”, 6 = ”sjeldnere”, 7 = ”ikke siste 12 mnd” og 8 = ”ikke aktuelt/har ikke drukket alkohol”. Verdi 7 og 8 ble slått sammen til én verdi (7).

Kjønn: Opplysninger om deltakernes kjønn ble hentet fra registerdata.

Alder: Opplysninger om deltakernes alder ble hentet fra registerdata og tar utgangspunkt i deltakernes alder ved intervju tidspunktet.

Sivilstatus: Opplysninger om deltakernes sivilstatus er hentet fra registerdata og telefonintervju. Registerdata tok utgangspunkt i deltakernes sivile status ved trekk tidspunktet, mens det i telefonintervjuet ble bekreftet eller avkreftet om dette stemte av deltakerne. I denne studien består deltakernes sivilstatus av fem kategorier: 1) *ugift/uten samboer*, 2) *gift*, 3) *enke/enkemann*, 4) *skilt/separert* og 5) *samboer*. Kategoriene *gift* og *samboer* ble slått sammen til én kategori (*gift/samboer*), slik at det da ble fire kategorier.

Arbeidssituasjon: Opplysninger om deltakernes arbeidssituasjon er hentet fra telefonintervjuet og består opprinnelig av ni kategorier: *yrkesaktiv*, *student/skoleelev eller lærling*, *arbeidsledig*, *uføretrygdet/uførepensjonist*, *AFP pensjonist (avtalefestet pensjon)*, *pensjonist i tjenstepensjon (pensjonsordning fra tidligere arbeid)*, *alderspensjonist*, *hjemmearbeidende* og *annet*. I denne studien blir deltakernes arbeidssituasjon delt inn i fire kategorier: 1) *i arbeid* (yrkesaktiv), 2) *ikke i arbeid* (student/skoleelev eller lærling, hjemmearbeidende og annet), 3) *ufør/arbeidsledig* (uføretrygdet/uførepensjonist, arbeidsledig) og 4) *pensjonist* (AFP pensjonist, pensjonist i tjenstepensjonsordning og alderspensjonist). *Uføretrygdet/uførepensjonist*, og *arbeidsledig* ble slått sammen til én kategori ettersom uføretrygdede/ uførepensjonister og arbeidsledige har noen fellestrekk i samfunnet, blant annet en rapportering av dårligere helse samt mer usunne levevaner (Myklestad et al., 2008).

Barnas bosituasjon: Opplysninger om deltakerne har barn eller ikke, og om eventuelle barn bor hjemme eller ikke, er dels hentet fra registerdata og dels fra telefonintervju. *Barnas bosituasjon* består av tre kategorier: 1) *barna bor hjemme*, 2) *barna bor borte* og 3) *har ikke barn*.

Utdanning: Opplysninger om deltakernes utdanning er hentet fra utdanningsregisteret. Denne variabelen består av fem kategorier: 1) *grunnskole*, 2) *videregående grunnutdanning*, 3) *videregående fullført*, 4) *universitet/høyskole 1-4 år* og 5) *universitet/høyskole 5+ år*.

Inntekt: Opplysninger om deltakernes inntekt ble hentet fra registerdata. Variabelen beskriver deltakernes samlede inntekt i 2007. I analysene i denne studien blir inntektsvariabelen målt i 100 000 kr.

Analyseplan

For å undersøke alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen til deltakerne ble det gjennomført beskrivende analyser (gjennomsnitt, standardavvik, prosent), hvor deltakerne ble delt inn etter aldersgrupper og kjønn. Sammenhengen mellom alder og alkoholforbruk og beruselsesfrekvens ble så undersøkt ved hjelp av lineære regresjonsanalyser hvor det også ble kontrollert for utdanning og inntekt. Det ble videre gjennomført beskrivende analyser for å se på fordelingen av livsfasefaktorene over de forskjellige aldersgruppene. Neste steg var å undersøke eventuelle sammenhenger mellom livsfasefaktorene og alkoholforbruk og beruselsesfrekvens ved hjelp av lineære regresjonsanalyser. I disse analysene ble det også kontrollert for utdanning, inntekt og alder. De kategoriske variablene sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon som ble brukt i de lineære regresjonsanalysene, ble dummykodet. *Gift* ble satt som referansekategori for variabelen sivilstatus, *i arbeid* ble satt som referansekategori for variabelen arbeidssituasjon og *barna bor hjemme* ble satt som referansekategorien for variabelen barnas bosituasjon. Den siste analysen som ble gjennomført var en multipl lineær regresjonsanalyse som undersøkte hvorvidt alle livsfasefaktorene, utdanning, inntekt og alder hadde unike bidrag i å predikere alkoholforbruk og beruselsesfrekvens. Signifikansnivået i denne studien ble satt til $p < 0,05$.

Resultater

Utvalget i denne studien besto av 3346 menn og 3724 kvinner, i alt 7070 personer, mellom 40-79 år. Variablene som ble brukt i analysene var deltakernes alkoholforbruk og beruselsesfrekvens samt deltakernes kjønn, sivilstatus, arbeidssituasjon, barnas bosituasjon, inntekt, utdanning og alder. Det ble gjennomført beskrivende analyser, korrelasjonsanalyse og lineære regresjonsanalyser.

Alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i utvalget

De første analysene som ble gjennomført var beskrivende analyser av alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen blant utvalget, fordelt etter aldersgrupper og kjønn. Det gjennomsnittlige alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen, samt den prosentvise fordelingen av menn og kvinner som ikke hadde drukket alkohol de siste 12 månedene, er presentert i tabell 1. De beskrivende analysene viste at det var totalt sju prosent menn og 11 prosent kvinner som oppga å ikke ha drukket alkohol de siste 12 månedene. Den høyeste andelen som oppga å ikke ha drukket alkohol fant vi hos den eldste aldersgruppen (70-79 år), særlig hos de eldre kvinnene. Videre ble det funnet et høyere gjennomsnittlig alkoholforbruket og en høyere gjennomsnittlig beruselsesfrekvensen blant mennene enn blant kvinnene over alle aldersgruppene. Tabell 1 viser at menn i alderen 50-69 år hadde det høyeste gjennomsnittlige alkoholforbruket, og menn i alderen 40-49 år hadde den høyeste gjennomsnittlige beruselsesfrekvensen. For kvinner viser tabell 1 at det var aldersgruppen 50-59 år som hadde det høyeste gjennomsnittlige alkoholforbruket. Kvinnene i aldersgruppen 40-49 år hadde den høyeste gjennomsnittlige beruselsesfrekvensen i utvalget.

Det ble også gjennomført en korrelasjonsanalyse for å se nærmere på den statistiske sammenhengen mellom de to alkoholmålene alkoholforbruk og beruselsesfrekvens. Resultatene fra korrelasjonsanalysen viste at det var en sterk sammenheng mellom alkoholmålene (menn: $r = 0,61$, kvinner: $r = 0,56$, $p < 0,01$). Korrelasjonen var høy, men ikke helt perfekt, noe som gjenspeiler at begge variablene er relatert til alkoholforbruk, men måler likevel ulike aspekter av alkoholforbruk.

Tabell 1:

Gjennomsnittlig alkoholforbruk hos menn og kvinner, med standardavvik i parentes, samt andel som ikke har drukket alkohol siste 12 måneder, fordelt etter aldersgrupper og kjønn.

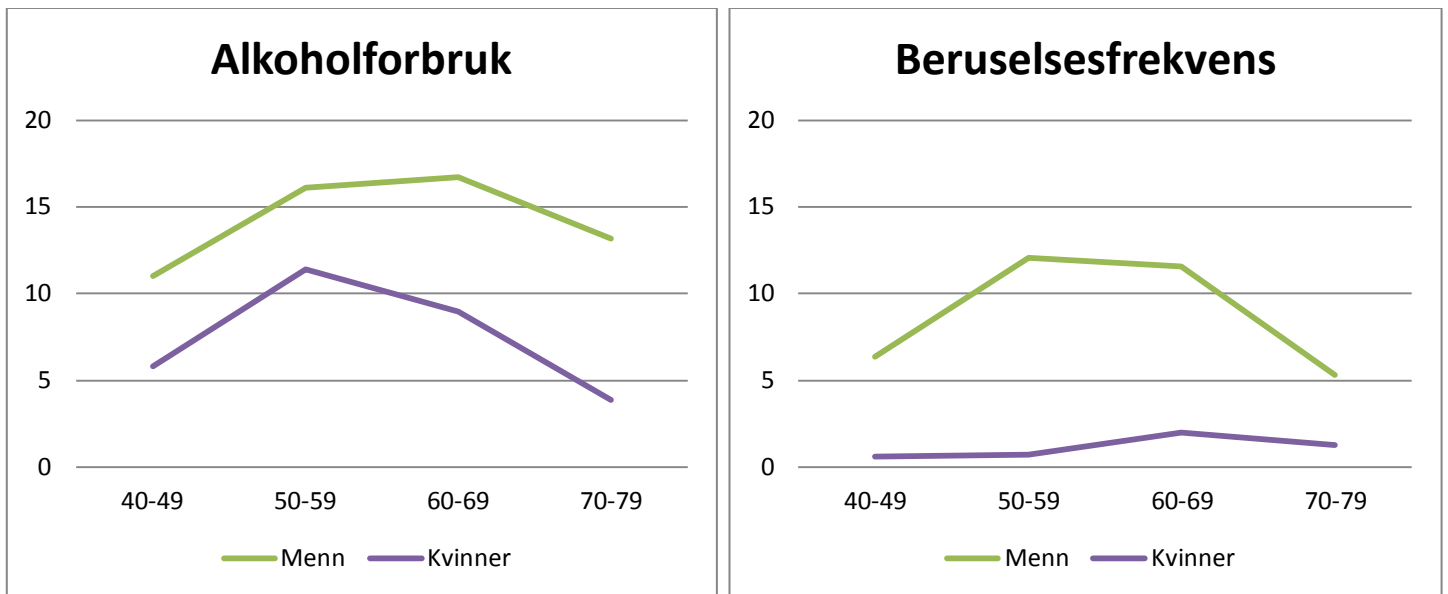
Aldersgrupper	40 – 49	50 – 59	60 – 69	70 – 79	Totalt
Menn	(n = 938)	(n = 968)	(n = 946)	(n = 494)	n = 3346
Alkoholforbruk	3,67 (1,50)	3,84 (1,62)	3,72 (1,73)	3,22 (1,80)	3,66 (1,65)
Beruselsesfrekvens	2,65 (1,30)	2,52 (1,35)	2,16 (1,23)	1,68 (1,00)	2,34 (1,30)
Har ikke drukket (%)	7	9	27	20	7
Kvinner	(n = 1218)	(n = 1105)	(n = 901)	(n = 500)	n = 3724
Alkoholforbruk	3,11 (1,50)	3,28 (1,68)	2,95 (1,79)	2,15 (1,51)	3,00 (1,67)
Beruselsesfrekvens	2,08 (1,01)	1,89 (1,02)	1,59 (0,99)	1,28 (0,65)	1,80 (1,00)
Har ikke drukket (%)	13	17	27	48	11

For å se nærmere på variasjonene mellom aldersgruppene i forhold til deres alkoholforbruk og beruselsesfrekvens, ble det laget et linjediagram som er presentert i figur 1. Figur 1 viser prosentandelen menn og kvinner over de forskjellige aldersgruppene som oppga å ha drukket en mengde alkohol som tilsvarer to halvliters pils, en halv flaske vin eller tre drinker brennevin minst to ganger i uken, og de som oppga å ha drukket seg beruset mer enn én gang i måneden. Figur 1 viser at en større andel menn enn kvinner oppga å ha drukket alkohol mer enn én gang i uken og å ha drukket seg beruset mer enn én gang i måneden over alle aldersgruppene. Vi ser de samme tendensene i tabell 1 hvor menn generelt har et høyere gjennomsnittlig alkoholforbruk og en høyere gjennomsnittlig beruselsesfrekvens enn kvinner. Den største kjønnsforskjellen i figur 1 ble funnet i aldersgruppen 50-59 år mellom andel menn og kvinner som oppga å ha drukket seg beruset mer enn én gang de siste 12 månedene (menn: 12,1 %, kvinner: 0,7 %).

Figur 1 viser også tendenser til et lavere alkoholforbruket og en lavere beruselsesfrekvensen blant de eldste (70-79) enn blant de yngste (40-49), noe også tabell 1 viser. For å undersøke om denne nedgangen i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens med økende alder var signifikant, ble det gjennomført lineære regresjonsanalyser med alkoholforbruk og beruselsesfrekvens som avhengige variabler og alder som uavhengig variabel. Resultatene viste at det var en signifikant nedgang i alkoholforbruk med økende alder hos begge kjønn (menn: $B = -0,01$, $\beta = -0,07$, $p < 0,01$, kvinner: $B = -0,02$, $\beta = -0,15$,

$p < 0,01$). De negative regresjonskoeffisientene tydet på at det var en nedgang i alkoholforbruk på $-0,01$ for menn og $-0,02$ for kvinner med ett år økning i alder. Det ble også funnet en signifikant nedgang i beruselsesfrekvens med økende alder hos begge kjønn (menn: $B = -0,03$, $\beta = -0,25$ $p < 0,01$, kvinner: $B = -0,03$, $\beta = -0,28$, $p < 0,01$).

Resultatene rapportert i tabell 1 viser de samme forskjellene mellom aldersgruppene som i figur 1, blant annet at alkoholforbruket, samt andelen som oppga å ha drukket alkohol mer enn én gang i uken, var høyere hos aldersgruppen i midten (50-60 år) enn hos de yngste (40-49 år) og de eldste (70-79 år) for begge kjønn. Figur 1 viser de samme tendensene med beruselsesfrekvensen for menn, hvor andelen som oppga å ha drukket seg beruset mer enn én gang i måneden steg etter fylte 40 år, holdt seg stabil og høy frem til fylte 60 år og sank frem til 79 år. Tendensen for beruselsesfrekvens hos kvinner var svakere, hvor figur 1 kun viser en svak stigning i beruselsesfrekvens etter fylte 50 år. Denne økningen i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens hos aldersgruppen i midten kunne tyde på at noen av alderstrendene ikke var lineære. Det ble derfor undersøkt om det var omvendte kurvlineære sammenhenger mellom alder og alkoholforbruk og beruselsesfrekvens ved hjelp av lineære regresjonsanalyser. I disse analysene ble det inkludert en kvadrert aldersvariabel som en uavhengig variabel i tillegg til alder. Resultatene viste at fortegnet til den kvadrerte alderskoeffisienten var negativt samtidig som den var signifikant, noe som viser at det var en signifikant kurvlineær sammenheng, i form av en omvendt U-kurve, mellom alder og alkoholforbruk for både menn og kvinner. Den signifikante kvadrerte aldersvariabelen betyr at både de eldste og de yngste oppga å ha drukket mindre alkohol enn aldersgruppen i midten. Det ble også funnet en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom alder og beruselsesfrekvens for menn ($p < 0,01$) og kvinner ($p < 0,05$). Sammenhengen mellom alder og beruselsesfrekvens var mindre entydig for kvinner, noe vi kan se ut i fra tabell 1 hvor beruselsesfrekvensen synker etter fylte 40 år, samt figur 1 som kun viser en svak oppgang i beruselsesfrekvens etter fylte 50 år blant de som drikker seg ofte beruset.

Figur 1: Alkoholforbruk og beruselsesfrekvens etter kjønn og aldersgrupper, vist i prosent.

Sammenhengen mellom alder, alkoholforbruk og beruselsesfrekvens: alderseffekten

I tillegg til alder så vi innledningsvis at også utdanning og inntekt kan påvirke alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen. Samtidig har også utdanning og inntekt en sammenheng med alder, noe vi ser ut i fra tabell 2. Tabell 2 viser blant annet at det gjennomsnittlige utdanningsnivået og den gjennomsnittlige inntekten sank med stigende alder hos begge kjønn. Det var derfor mulig at den nedadgående trenden i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens med stigende alder kunne forklares ved at de yngre tjente mer og hadde en høyere utdanning. På bakgrunn av dette ble det gjennomført lineære regresjonsanalyser som undersøkte om inntekt og utdanning kunne predikere alkoholforbruk og beruselsesfrekvens, samt om alderstrenden forsvant eller ble redusert etter å ha kontrollert for utdanning og inntekt. Resultatene fra denne analysen er presentert i tabell 3. Tabell 3 viser at utdanning- og inntektsvariabelen i forhold til alkoholforbruk er signifikant for begge kjønn, noe som tyder på at utdanning og inntekt predikerte alkoholforbruket hos deltakerne ($p < 0,01$). Utdanning- og inntektsvariablene predikerte ikke beruselsesfrekvensen for menn, mens inntekt predikerte beruselsesfrekvensen for kvinner. Tabell 3 viser også at alkoholforbruket til menn og kvinner øker med økt utdanning og inntekt. Videre viser resultatene at de standardiserte alderskoeffisientene for alkoholforbruk ble redusert noe for både menn og kvinner ved å kontrollere for utdanning og inntekt (menn: fra $\beta = -0,07$ til $\beta = -0,05$, kvinner: fra $\beta = -0,15$ til $\beta = -0,10$). En tilsvarende reduksjon ble også funnet for beruselsesfrekvens hos begge kjønn (menn: fra $\beta = -0,25$ til $\beta = -0,26$, kvinner: fra $\beta = -0,28$ til $\beta = -0,26$) noe som tyder på en svak reduksjon i alderseffekten etter å ha kontrollert for utdanning og inntekt. Etter å ha

kontrollert for utdanning og inntekt var det likevel fremdeles en nedadgående trend i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens med stigende alder hos begge kjønn, noe som indikerer at inntekt og utdanning kun forklarer en del av alderseffekten. Det ble også gjennomført analyser med en kvadratisk aldersvariabel som uavhengig variabel i tillegg til alder, utdanning og inntekt for å undersøke om det var omvendte kurvlineære sammenhenger lik de som ble funnet tidligere. Resultatene fra disse analysene viste at det var en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom alder og alkoholforbruk, og alder og beruselsesfrekvens for begge kjønn (menn: $p < 0,01$, kvinner: $p < 0,05$). Sammenhengen mellom alder og beruselsesfrekvens var også her mindre entydig for kvinner enn for menn, og den var så vidt signifikant ($p = 0,04$).

Tabell 2:

Fordeling av livsfasefaktorene (i prosenter) og gjennomsnittlig utdanningsnivå og inntektsnivå over aldersgruppene og kjønn.

Aldersgrupper	Menn				Kvinner			
	40-49	50-59	60-69	70-79	40-49	50-59	60-69	70-79
Sivil status								
Ugift/uten samboer	14,0	8,7	5,8	5,9	10,4	5,7	6,1	6,5
Gift/samboer	79,4	80,1	80,8	75,8	76,7	72,4	65,0	47,8
Enke/enkemann	0,0	0,6	4,2	10,4	0,7	3,3	11,7	36,4
Skilt/separert	6,6	10,6	9,2	8,0	12,3	18,5	17,2	11,1
Arbeidssituasjon								
I arbeid	91,9	86,1	42,9	3,4	85,5	79,9	37,5	1,8
Ikke i arbeid	2,7	1,8	2,4	1,1	6,9	4,9	6,2	2,4
Ufør/arbeidsledig	5,0	10,8	17,2	0,0	7,5	15,0	21,8	0,0
Pensjonist	0,0	0,9	37,5	95,5	0,0	0,0	33,9	94,7
Barnas bosituasjon								
Barn bor hjemme	78,9	41,8	12,0	5,1	79,6	33,1	8,2	5,8
Ingen barn hjemme	21,1	58,2	88,0	94,9	20,4	66,9	91,8	94,2
Har ikke barn	14,5	13,8	11,3	14,0	10,8	9,9	11,8	13,8
Utdanning (gj.snitt)	3,0	2,9	2,8	2,6	3,0	2,9	2,5	2,20
Inntekt gj.snitt (i 1000 kr)	548	499	446	337	366	344	283	221

Tabell 3:

Multippen lineære regresjonsanalyser som viser sammenhengen mellom alkoholforbruk, beruselsesfrekvens, alder, utdanning og inntekt.

	Alkoholforbruk				Beruselsesfrekvens			
	B	β	t	p	B	β	t	p
Menn								
Alder	- 0,01	- 0,05	- 2,79	0,01	- 0,03	- 0,26	- 4,77	< 0,01
Utdanning	- 0,18	0,14	7,65	< 0,01	0,01	0,01	0,46	0,65
Inntekt	0,02	0,06	3,37	< 0,01	0,00	0,00	- 0,01	0,99
Kvinner								
Alder	- 0,02	- 0,10	-5,82	< 0,01	- 0,03	- 0,26	-15,46	< 0,01
Utdanning	0,19	0,09	5,02	< 0,01	- 0,01	- 0,01	- 0,33	0,74
Inntekt	0,11	0,12	6,55	< 0,01	0,05	0,09	4,89	< 0,01

Livsfasefaktorene

Det neste vi skal se nærmere på er livsfasefaktorene. Disse faktorene omfatter sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon. Det ble først gjennomført beskrivende analyser for å se hvordan livsfasefaktorene fordelte seg over aldersgruppene og mellom menn og kvinner. Resultatene er presentert i tabell 2. Tabell 2 viser at de fleste menn og kvinner i alle aldersgruppene var gift eller hadde samboer. For aldersgruppen 70-79 år var 10 prosent enkemenn, og hele 36 prosent enker. Videre var det flest menn og kvinner i aldersgruppen 50-59 år som var skilt/separert (11 % menn og 19 % kvinner). Denne prosentandelen sank med stigende alder. I forhold til arbeidssituasjon var det flest menn og kvinner mellom 40-67 år som var i arbeid. De eldste mennene og kvinnene (70-79 år) var stort sett pensjonister (96 % menn og 95 % kvinner). I forhold til det å ha barn boende hjemme var det menn og kvinner i aldersgruppen 40-49 år som hadde den høyeste prosentandelen (79 % menn og 86 % kvinner hadde barn boende hjemme). Denne prosentandelen sank med stigende alder. Prosentandelen som ikke hadde barn var omtrent den samme over alle aldersgruppene og begge kjønn, omkring 12 prosent.

Alkoholforbruk, beruselsesfrekvens og livsfasefaktorene

Nå skal vi se nærmere på livsfasefaktorene og deres sammenheng med alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen til menn og kvinner mellom 40-79 år.

Sivilstatus: Den første livsfasefaktoren som ble undersøkt var sivilstatus. Det ble gjennomført lineære regresjonsanalyser med alkoholforbruk og beruselsesfrekvens som avhengige variabler og sivilstatus som uavhengig variabel. Det å være gift/samboer var referansekategori. Det ble kontrollert for utdanning, inntekt og alder. Resultatene er presentert i tabell 4. Som vi ser ut i fra tabell 4 hadde skilte menn et høyere alkoholforbruk enn gifte menn, men dette var så vidt signifikant ($B = 0,21$, $p = 0,05$). Ugifte menn og enkemenns alkoholforbruk skilte seg ikke fra gifte menns alkoholforbruk. Tabellen viser også at enkekvinner hadde et lavere alkoholforbruk enn gifte kvinner ($B = -0,56$, $p < 0,01$), mens skilte og ugifte kvinners alkoholforbruk ikke skilte seg fra gifte kvinners alkoholforbruk ($p > 0,05$). Videre oppga skilte og ugifte menn og kvinner å ha drukket seg oftere beruset enn gifte. Resultatene var ikke signifikante for enkemenn og enkekvinner, noe som betyr at det ikke var noen forskjell på deres beruselsesfrekvens og gifte menn og kvinners beruselsesfrekvens. Alderskoeffisienten for både menn og kvinner var signifikant og negativ både i forhold til alkoholforbruk ($B = -0,01$, $p < 0,01$) og beruselsesfrekvens ($B = -0,03$, $p < 0,01$), noe som viser at det fremdeles var en nedadgående trend med økende alder selv om det ble kontrollert for sivilstatus. Det ble også funnet en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom alkoholforbruk og alder for begge kjønn selv etter å ha kontrollert for sivilstatus ($p < 0,01$), samt mellom beruselsesfrekvens og alder for menn ($p < 0,01$), men ikke for kvinner ($p > 0,05$). Denne omvendte kurvlineære sammenhengen mellom alkoholforbruk og alder var lik den som ble funnet tidligere da det ikke ble kontrollert for utdanning og inntekt.

Tabell 4:

Lineære regresjonsanalyser som viser sammenhengen mellom sivilstatus og alkoholspørsmålene med "gift/samboer" som referansekategori, kontrollert for utdanning, inntekt og alder.

Menn	Alkoholforbruk og sivilstatus				Beruselsesfrekvens og sivilstatus			
	B	β	t	p	B	β	t	p
Sivilstatus								
Gift/samboer (ref.kat)								
Skilt/separert	0,21	0,04	2,00	0,05	0,30	0,06	3,80	< 0,01
Ugift	0,07	0,01	0,61	0,54	0,22	0,05	2,67	0,01
Enkemann	0,05	0,01	0,27	0,78	0,16	0,02	1,13	0,26
Utdanning	0,18	0,14	7,64	< 0,01	0,01	0,01	0,53	0,60
Inntekt	0,02	0,06	3,33	< 0,01	0,00	0,00	- 0,29	0,98
Alder	- 0,01	- 0,05	- 2,73	< 0,01	- 0,03	- 0,25	- 14,39	< 0,01
Kvinner	B	β	t	p	B	β	t	p
Sivilstatus								
Gift/samboer (ref.kat)								
Skilt/separert	0,08	0,02	1,04	0,30	0,18	0,06	3,92	< 0,01
Ugift	- 0,14	- 0,02	- 1,32	0,19	0,13	0,33	1,78	0,04
Enke	- 0,56	- 0,10	- 5,11	< 0,01	- 0,03	- 0,01	- 0,52	0,61
Utdanning	0,12	0,08	4,42	< 0,01	- 0,00	- 0,01	- 0,29	0,77
Inntekt	0,12	0,13	7,12	< 0,01	0,05	0,09	4,60	< 0,01
Alder	- 0,01	- 0,07	- 3,80	< 0,01	- 0,03	- 0,26	- 14,41	< 0,01

Arbeidssituasjon: Den neste livsfasefaktoren som ble undersøkt var arbeidssituasjon. Det å være *i arbeid* var referansekategori i de lineære regresjonsanalysene. Det ble kontrollert for utdanning, inntekt og alder. Resultatene er presentert i tabell 5. Som det fremgår av tabell 5 skilte ikke alkoholforbruket til kvinner i arbeid seg fra alkoholforbruket til uføre kvinner og kvinner som ikke var i arbeid ($p > 0,05$). Videre ser vi at mannlige og kvinnelige pensjonister hadde et lavere alkoholforbruk enn menn og kvinner i arbeid (menn: $B = - 0,46$, kvinner: $B = - 0,72$, $p < 0,01$). Tabellen viser også at den nedadgående trenden i alkoholforbruk med økende alder forsvant for både menn og kvinner når vi kontrollerte for arbeidssituasjon ($p >$

0,05). Det ble derimot funnet en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom alkoholforbruk og alder ($p < 0,01$), selv etter å ha kontrollert for arbeidssituasjon.

I forhold til beruselsesfrekvens viser tabell 5 at mannlige pensjonister, samt kvinner som ikke var i arbeid, oppga å ha drukket seg sjeldnere beruset enn de i arbeid.

Alkoholforbruket til menn i arbeid skilte seg ikke fra alkoholforbruket til uføre menn og menn som ikke var i arbeid ($p > 0,05$). Videre skilte ikke beruselsesfrekvensen til kvinner i arbeid seg fra beruselsesfrekvensen til kvinnelige uføre og pensjonister ($p > 0,05$). Det var fremdeles en nedadgående trend i beruselsesfrekvens med økende alder, selv etter å ha kontrollert for arbeidssituasjon ($p < 0,01$). Som tidligere ble det også her funnet en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom beruselsesfrekvens og alder for menn ($p < 0,01$), men ikke for kvinner ($p > 0,05$).

Tabell 5:

Lineære regresjonsanalyser som viser sammenhengen mellom arbeidssituasjon og alkoholmålene med "i arbeid" som referansekategori, kontrollert for utdanning, inntekt og alder.

Menn	Alkoholforbruk og arbeidssituasjon				Beruselsesfrekvens og arbeidssituasjon			
	B	β	t	p	B	β	t	p
Arbeidssituasjon								
I arbeid (ref.kat)								
Ikke i arbeid	- 0,23	- 0,02	- 1,00	0,31	0,02	0,00	0,12	0,90
Ufør/arbeidsledig	- 0,14	- 0,24	- 1,30	0,19	0,00	0,00	0,15	0,88
Pensjonist	- 0,46	- 0,12	- 4,45	< 0,01	- 0,17	- 0,06	- 2,21	0,03
Utdanning	0,18	0,12	7,20	< 0,01	0,01	0,01	0,45	0,66
Inntekt	0,02	0,05	2,84	< 0,01	- 0,00	- 0,00	- 0,18	0,86
Alder	0,01	0,04	1,35	0,14	- 0,03	- 0,21	- 8,30	< 0,01
Kvinner								
Arbeidssituasjon								
I arbeid (ref.kat)								
Ikke i arbeid	- 0,13	- 0,02	- 1,01	0,31	- 0,15	- 0,03	- 1,96	0,05
Ufør/arbeidsledig	- 0,15	- 0,03	- 1,61	0,11	0,01	0,00	0,02	0,98
Pensjonist	- 0,72	- 0,18	- 6,83	< 0,01	- 0,09	- 0,03	- 1,36	0,17
Utdanning	- 0,12	0,09	5,02	< 0,01	0,00	0,01	0,26	0,79
Inntekt	0,09	0,10	5,35	< 0,01	0,05	0,08	4,18	< 0,01
Alder	0,00	0,02	0,94	0,35	- 0,02	- 0,24	- 9,77	< 0,01

Barnas bosituasjon: Den siste livsfasefaktoren som ble undersøkt var barnas bosituasjon og om dette kunne ha en sammenheng med alkoholforbruk og beruselsesfrekvens. Det at barna bor hjemme ble satt som referansekategori. Det ble kontrollert for utdanning, inntekt og alder. Resultatene er presentert i tabell 6. Ut i fra tabell 6 ser vi at menn og kvinner som hadde barn boende borte, og som ikke hadde barn, hadde et høyere alkoholforbruk enn de som hadde barn boende hjemme ($p < 0,01$). Videre ble det funnet at menn og kvinner som hadde barn boende borte, og menn som ikke hadde barn, oppga å ha drukket seg oftere beruset enn de som hadde barn boende hjemme ($p < 0,01$). Det var ingen signifikant forskjell mellom

beruselsesfrekvensen til kvinner som hadde barn boende hjemme i forhold til kvinner som ikke hadde barn og kvinner som hadde barn boende borte ($p > 0,05$). Tabell 6 viser også en nedadgående trend i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens med stigende alder. Som det ble funnet i tidligere analyser, hvor det ikke ble kontrollert for utdanning og inntekt, ble det også her funnet en omvendt kurvlineær sammenheng mellom alkoholforbruk og alder for begge kjønn ($p < 0,01$), og mellom beruselsesfrekvens og alder for menn ($p < 0,01$), men ikke for kvinner ($p > 0,01$).

Tabell 6:

Lineære regresjonsanalyser som viser sammenhengen mellom barnas status og alkoholmålene med "barna bor hjemme" som referansekategori, kontrollert for utdanning, inntekt og alder.

Menn	Alkoholforbruk og barnas bosituasjon				Beruselse og bobarnas situasjon			
	B	β	t	p	B	β	t	p
Barnas (bo)situasjon								
Barna bor hjemme (ref.kat)								
Barna bor borte	0,44	0,13	5,57	< 0,01	0,32	0,12	5,27	< 0,01
Har ikke barn	0,37	0,07	3,91	< 0,01	0,32	0,08	4,45	< 0,01
Utdanning	0,19	0,14	7,83	< 0,01	0,01	0,01	0,63	0,53
Inntekt	0,02	0,06	3,54	< 0,01	0,00	0,00	0,17	0,86
Alder	- 0,02	- 0,12	- 5,60	< 0,01	- 0,04	- 0,32	- 14,82	< 0,01
Kvinner	B	β	t	p	B	β	t	p
Barnas (bo)situasjon								
Barna bor hjemme (ref.kat)								
Barna bor borte	0,52	0,16	7,05	< 0,01	0,13	0,07	3,06	< 0,01
Har ikke barn	0,32	0,06	3,23	< 0,01	0,12	0,03	1,80	0,07
Utdanning	0,13	0,09	5,43	< 0,01	0,00	0,00	0,18	0,85
Inntekt	0,11	0,12	6,58	< 0,01	0,05	0,10	4,88	< 0,01
Alder	- 0,03	- 0,21	- 8,92	< 0,01	- 0,03	- 0,30	- 14,18	< 0,01

Alkoholforbruk, beruselsesfrekvens og alle livsfasefaktorene

Vi har sett at hvordan menn og kvinner drikker blant annet har vært påvirket av alder, sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon. Det har blitt undersøkt sammenhenger mellom alkoholforbruk, beruselsesfrekvens og livsfasefaktorene hver for seg. Neste, og siste steg, i analysene ble derfor å gjennomføre lineære regresjonsanalyser med alle livsfasefaktorene i én analyse. Alkoholforbruk og beruselsesfrekvens var de avhengige variablene og sivilstatus, arbeidssituasjon, barnas bosituasjon, inntekt, utdanning og alder var de uavhengige variablene. Ved å ta med alle variabler i én analyse får man en oversikt over de unike bidragene av hver variabel i å forklare variasjon i alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen. I en slik analyse ser vi nærmere på effekten av en variabel samtidig som vi kontrollerer for effekten av de andre variablene. Det viktigste poenget med denne analysen var å undersøke hva som skjedde med alderseffekten når vi kontrollerte for alle livsfasefaktorene, samt utdanning, inntekt og alder. Resultatene er presentert i tabell 7. Som vi ser fra tabell 7 forsvant den nedadgående trenden i alkoholforbruk med økende alder for menn når vi kontrollerte for alle livsfasefaktorene, utdanning og inntekt ($p > 0,05$). For kvinner var den nedadgående alderstrenden med økende alkoholforbruk akkurat signifikant ($B = -0,01$, $p < 0,05$). Da det i tillegg ble inkludert en kvadrert aldersvariabel som uavhengig variabel, ble det funnet en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom alder og alkoholforbruk for begge kjønn ($p < 0,01$). I forhold til beruselsesfrekvens viser tabell 7 at den nedadgående trenden i beruselsesfrekvens med økende alder fremdeles var signifikant for begge kjønn etter å ha kontrollert for alle livsfasefaktorene, utdanning og inntekt (menn: $B = -0,04$, kvinner: $B = -0,03$, $p < 0,01$). Det ble også funnet en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom alder og beruselsesfrekvens for menn ($p < 0,01$) men ikke for kvinner ($p > 0,01$) etter å ha kontrollert for alle livsfasefaktorene, utdanning og inntekt.

Vi ser videre ut i fra tabell 7 at noen av livsfasefaktorene ikke lenger er signifikante når alle livsfasefaktorene ble tatt med i én analyse. I de tidligere analysene drakk skilte menn mer enn gifte, men i denne analysen skilte ikke skilte menn seg fra gifte menn lenger ($p > 0,05$). Videre skilte ikke beruselsesfrekvensen til kvinner som var i arbeid seg fra beruselsesfrekvensen til kvinner som ikke var i arbeid ($p > 0,05$).

Tabell 7:

Lineære regresjonsanalyser som viser sammenhengen mellom alkoholmålene og livsfasefaktorene, kontrollert for utdanning, inntekt og alder.

Menn	Alkoholforbruk og livsfasefaktorene				Beruselse og livsfasefaktorene			
	B	β	t	p	B	β	t	p
Sivilstatus								
Gift/samboer (ref.kat)								
Skilt/separert	0,16	0,03	1,58	0,13	0,26	0,05	3,15	< 0,01
Ugift	- 0,06	- 0,01	- 0,48	0,63	0,14	0,03	1,40	0,16
Enkemann	0,10	0,01	0,56	0,58	0,18	0,02	1,28	0,20
Arbeidssituasjon								
I arbeid (ref.kat)								
Ikke i arbeid	- 0,24	- 0,02	- 1,12	0,26	- 0,01	- 0,00	- 0,04	0,97
Ufør/arbeidsledig	- 0,19	- 0,03	- 1,75	0,08	- 0,04	- 0,01	- 0,49	0,63
Pensjonist	- 0,41	- 0,11	- 4,05	< 0,01	- 0,15	- 0,05	- 1,88	0,06
Barnas bosituasjon								
Barna bor hjemme (ref.kat)								
Barna bor borte	0,41	0,12	5,14	< 0,01	0,29	0,11	4,73	< 0,01
Har ikke barn	0,39	0,08	3,53	< 0,01	0,25	0,07	2,95	< 0,01
Utdanning	0,18	0,13	7,27	< 0,01	0,01	0,01	0,53	0,60
Inntekt	0,02	0,05	2,96	< 0,01	0,00	- 0,00	- 0,11	0,91
Alder	- 0,01	- 0,04	- 1,45	0,15	- 0,04	- 0,28	- 9,44	< 0,01
Kvinner	B	β	t	p	B	β	t	p
Sivilstatus								
Giftsamboer (ref.kat)								
Skilt/separert	0,08	0,02	0,98	0,38	0,18	0,06	3,77	< 0,01
Ugift	- 0,16	- 0,03	- 1,32	0,19	0,14	0,04	2,02	0,05
Enke	- 0,48	- 0,08	- 4,38	< 0,01	- 0,02	- 0,01	- 0,31	0,76
Arbeidssituasjon								
I arbeid (ref.kat)								
Ikke i arbeid	- 0,08	- 0,01	- 0,60	0,55	- 0,14	- 0,03	- 1,81	0,07
Ufør/arbeidsledig	0,17	- 0,03	- 1,84	0,07	- 0,03	- 0,01	- 0,59	0,55
Pensjonist	- 0,53	- 0,13	- 4,94	< 0,01	- 0,05	- 0,02	- 0,77	0,44
Barnas bosituasjon								
Barna bor hjemme (ref.kat)								
Barna bor borte	0,45	0,14	5,98	< 0,01	0,13	0,06	2,79	0,01
Har ikke barn	0,34	0,06	3,24	< 0,01	0,06	0,02	0,89	0,38
Utdanning	0,12	0,09	4,95	< 0,01	- 0,00	- 0,00	- 0,09	0,93
Inntekt	0,10	0,12	5,97	< 0,01	0,04	0,07	3,85	< 0,01
Alder	- 0,01	- 0,06	- 2,12	0,04	- 0,03	- 0,28	- 9,59	< 0,01

Diskusjon

Studiens formål var å undersøke aldersvariasjoner i alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen hos menn og kvinner mellom 40-79 år, samt se om livsfasefaktorer som sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon kunne forklare noen av variasjonene. De overordnede resultatene viste at menn hadde et høyere gjennomsnittlig alkoholforbruk og en høyere gjennomsnittlig beruselsesfrekvens enn kvinner over alle aldersgruppene. Videre ble det funnet en signifikant nedadgående trend i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens med økende alder. Samtidig ble det funnet en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom alkoholforbruk og alder for begge kjønn, noe som betyr at de i alderen 50-69 år hadde et signifikant høyere alkoholforbruk enn den yngste (40-49 år) og den eldste aldersgruppen (70-79 år), selv etter å ha kontrollert for alle livsfasefaktorene, utdanning og inntekt. Det ble også funnet en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom beruselsesfrekvens og alder for begge kjønn, men denne sammenhengen var svak for kvinner og forsvant etter å ha kontrollert for alle livsfasefaktorene, utdanning og inntekt.

Når vi ser på resultatene fra analysene av livsfasefaktorene ble det funnet noen sammenhenger mellom livsfasefaktorene og deltakernes alkoholforbruk og beruselsesfrekvens. Resultatene viste at de som var gift/hadde samboer hadde en lavere beruselsesfrekvens enn skilte/separerte og ugifte. Videre hadde pensjonistene et lavere alkoholforbruk enn de som var i arbeid. Det ble også funnet at de med barn boende hjemme hadde et lavere alkoholforbruk og en lavere beruselsesfrekvens enn de med barn boende borte. Deltakernes sivilstatus, arbeidssituasjon, barnas bosituasjon, samt utdanning og inntekt, kunne bare delvis forklare variasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i de forskjellige aldersgruppene ettersom alderseffekten ble noe redusert i analysene.

Alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i utvalget

De beskrivende analysene så nærmere på alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen, samt andelen som ikke hadde drukket alkohol de siste 12 månedene, i de forskjellige aldersgruppene. Resultatene fra de beskrivende analysene viste at andelen som ikke hadde drukket alkohol de siste 12 månedene var lav for både kvinner og menn. Dette er i tråd med Horverak og Byes (2007) funn og deres indikasjoner på at det å være avholden er i ferd med å bli et marginalt fenomen blant dagens norske menn og kvinner. Vi vet lite om deltakernes alkoholforbruk før disse 12 månedene, men i norske undersøkelser regnes man som avholds hvis man oppgir å ikke ha smakt alkohol i løpet av det siste året (Horverak & Bye, 2007).

Resultatene fra de beskrivende analysene viste videre at menn over alle aldersgruppene hadde et høyere gjennomsnittlig alkoholforbruk og en høyere gjennomsnittlig beruselsesfrekvens enn kvinnene. Mennenes høyere alkoholforbruk i dette utvalget er i tråd med tidligere forskning som har vist de samme kjønnsforskjellene både i Norge og i andre land i Norden (Ahlström, et al., 2009; Horverak & Bye, 2007; Ramstedt, 2009; Vedøy & Skretting, 2009; Veenstra et al., 2009).

Aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i utvalget

De beskrivende analysene viste at det var aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens hos deltakerne. Aldersvariasjonene ble nærmere undersøkt ved hjelp av lineære regresjonsanalyser. Regresjonsanalysene fant en signifikant nedgang i både alkoholforbruk og beruselsesfrekvens med stigende alder for begge kjønn. Dette er i tråd med tidligere undersøkelser av den norske befolkningens drikkemønster, som også har funnet et lavere forbruk jo eldre man blir (Horverak & Bye, 2007; Vedøy & Skretting, 2009, Veenstra et al., 2009). Når alderstrendene ble undersøkt nærmere viste det seg at det også var en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom alder og alkoholforbruk og alder og beruselsesfrekvens. Aldersgruppen mellom 50-60 år hadde dermed det høyeste gjennomsnittlige alkoholforbruket og den høyeste gjennomsnittlige beruselsesfrekvensen i utvalget. Dette er noe i tråd med tidligere funn hvor blant annet Veenstra m. kolleger (2009) fant at de mellom 50-60 år drakk oftere et høyt alkoholkonsum sammenlignet med de mellom 40-50 år og de over 60 år. Bye og Østhus (2012) fant også noe lignende, hvor menn og kvinner mellom 51-65 år hadde et høyere alkoholforbruk sammenlignet med de yngre (31-50 år) og de eldre (66-79 år). Tidligere forskning har derimot ikke funnet en stigning i beruselsesfrekvens etter fylte 40 år, men en nedgang (Bye & Østhus, 2012, Horverak & Bye, 2007; Knutheim, 2011; Veenstra et al., 2009). Denne stigningen i beruselsesfrekvens hos de over 40 år kan derfor være interessant å undersøke nærmere i forskning fremover.

Alderstrendene for kvinner og menn var forskjellige. Det ble blant annet funnet en mye tydeligere økning i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens for menn etter fylte 40 år og frem til 60 år enn for kvinner. Kjønnsforskjellene i alderstrendene viste seg mest tydelig i andelen som oppga å ha drukket seg beruset mer enn én gang i måneden. Andelen menn som oppga å ha drukket seg beruset mer enn én gang i måneden steg fra 40 år og holdt seg høy og stabil fra 50 år og frem til 60 år. Den samme andel kvinner var veldig lav fra 40 år og steg kun litt fra 50 år og frem til 60 år. Den omvendte kurvlineære sammenhengen mellom alder og beruselsesfrekvens var altså svakere for kvinner enn for menn, noe som ble bekreftet av de

lineære regresjonsanalysene. Menn fortsatte dermed med et høyt og hyppig alkoholkonsum mye lengre enn kvinnene, noe som er i tråd med tidligere forskning (Horverak & Bye, 2007; Veenstra et al., 2009).

Årsaker til kjønnsforskjeller og aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens

Denne studien fant blant annet at kvinnene i utvalget drakk mindre alkohol, samt drakk seg sjeldnere beruset enn mennene over alle aldersgruppene. Kvinnenes lavere forbruk kan blant annet ha en sammenheng med kvinnenes lavere toleranse for alkohol. Dette kan likevel ikke være hele forklaringen på at de drikker mindre totalt sett ettersom de også oppgir å ha drukket seg sjeldnere beruset. Det er derimot en større sjanse for at kvinner som drikker mye alkohol opplever vold eller seksuelle overgrep, noe som kan være en årsak til at de fleste kvinner er forsiktige med å drikke seg beruset (Nolen-Hoeksema & Hilt, 2006). Samtidig kan også kvinnenes lavere forbruk ha en sammenheng med samfunnets flere sosiale sanksjoner mot kvinners alkoholforbruk og atferd sammenlignet med menn (Gomberg, 1988; Nolen-Hoeksema & Hilt, 2006). Selv om kvinner i Norge har økt alkoholforbruket sitt de siste tiårene drikker de fortsatt mindre enn menn (Vedøy & Skretting, 2009). I et forebyggingsperspektiv kan det derfor være like viktig å fokusere på hvilke faktorer som bremser kvinnenes alkoholforbruk som å bekymre seg for deres økende alkoholforbruk (Ravndal, Duckert & Lossius, 2008). Videre påpeker Ravndal m. kolleger (2008) at helsevesenet bør fokusere mer på alkoholproblemene blant kvinner samtidig med menns høye alkoholforbruk og de skader og lidelser dette kan føre til. Kvinners alkoholforbruk er nemlig ofte tett knyttet til mannens, og dermed kan tiltak som kan hjelpe mannen med å redusere forbruket sitt også hjelpe mange kvinner (Ravndal, Duckert & Lossius, 2008).

Det ble innledningsvis vist til tidligere forskning som hadde funnet at inntekt- og utdanningsnivå kunne være en årsak til et høyt eller lavt alkoholforbruk hos menn og kvinner (Horverak & Bye, 2007; Strand & Steiro, 2003; Vedøy & Skretting, 2009). Det ble derfor undersøkt om dette var tilfellet for denne studiens utvalg. De lineære regresjonsanalysene viste en sammenheng mellom deltakernes alkoholforbruk og utdanning- og inntektsnivå. Resultatene viste at alkoholforbruket økte med økt utdanning og økt inntekt for begge kjønn, selv etter å ha kontrollert for alder, noe som er i tråd med tidligere funn (Horverak & Bye, 2007; Strand & Steiro, 2003; Vedøy & Skretting, 2009). Det ble også funnet en økning i beruselsesfrekvens med økt inntektsnivå hos kvinner, men ikke hos menn, noe som viser at inntekt predikerte sterkere beruselsesfrekvensen for kvinner enn menn. Tidligere forskning

har funnet at høy utdanning har en sammenheng med en lavere beruselsesfrekvens (Horverak & Bye, 2007; Veenstra et al., 2009), men denne studien fant ingen signifikante sammenhenger mellom beruselsesfrekvens og utdanning.

En forklaring på det høye alkoholforbruket blant de med høy inntekt og høy utdanning kan blant annet være at de har bedre økonomi og bruker da ressursene sine på en livsstil som består av mer alkohol (Strand & Steiro, 2003; Veenstra et al., 2009). Et motargument mot denne forklaringen er at alkohol ikke nødvendigvis behøver å være en luksusvare, og man kan som regel velge hvor dyr alkohol man vil kjøpe (Kahn et al., 2002).

Analysene som så på sammenhengen mellom alder og alkoholforbruk og beruselsesfrekvens viste videre at alderseffekten ble noe redusert da det ble kontrollert for utdanning og inntekt. Dette viser at utdanning og inntekt kun forklarer en del av alderseffekten. Den noe reduserte alderseffekten tyder på at det er andre faktorer som kan forklare aldersvariasjonene. På bakgrunn av tidligere forskning ble det derfor undersøkt om livsfasefaktorer som sivilstatus, arbeidssituasjon og barnas bosituasjon kunne forklare noen av aldersvariasjonene. Resultatene fra disse analysene vil nå bli diskutert.

Sivilstatus: Resultatene fra de lineære regresjonsanalysene viste at det å være gift/samboer virket som en beskyttende faktor mot et høyere alkoholforbruk sammenlignet med de som var skilte/separert og ugift, selv etter å ha kontrollert for utdanning, inntekt og alder. Tidligere forskning har også funnet at gifte menn og kvinner drikker mindre alkohol enn de som er skilt/separert, samt de som ikke er i et fast forhold (Horverak & Bye, 2007; Myklestad et al., 2008; Vedøy & Skretting, 2009). Det å være gift virket som en mer beskyttende faktor mot et høyere alkoholforbruk for menn enn for kvinner, ettersom resultatene ikke var signifikante for gifte kvinner og alkoholforbruk. Denne sammenhengen forsvant derimot i den siste analysen som kontrollerte for alle livsfasefaktorene, samt utdanning og inntekt. Tidligere forskning har funnet at det å være gift er en mer beskyttende faktor mot et høyt alkoholforbruk for menn enn for kvinner (Glass et al., 1995; Simon, 2002), men denne studien fant lite støtte for dette, noe som viser til behovet for videre forskning omkring temaet.

Funnene om sammenhengen mellom sivilstatus og alkoholforbruk er basert på tverrsnittdata, og kan dermed ikke si noe om kausale sammenhenger. Likevel viser også longitudinell forskning at det å bli skilt/separert, samt det å ikke være i et forhold over lengre tid, kan føre til et økt alkoholkonsum, mens det å være gift og det å være i et forhold som regel reduserer alkoholkonsumet (Chilcoat & Breslau, 1996; Temple et al., 1991; Wilsnack & Cheloha, 1987). Vi kan dermed anta at et alkoholforbruk mest sannsynlig vil øke som et

resultat av en skillsmisse/seperasjon og at det vil reduseres som et resultat av et giftemål, og ikke omvendt. Hva som er mulige årsaker til de giftes lavere alkoholkonsum er lite studert, men en mulig forklaring kan være økt sosial kontakt med en partner som igjen kan gi sosial støtte og tilbakemelding på et problematisk alkoholforbruk (Wilsnack et al., 1991).

Resultatene fra regresjonsanalysene viser altså at sivilstatus har en sammenheng med deltakernes alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i midtlivsfasen. Regresjonsanalysene viste også at aldersvariabelen ble svakt redusert etter å ha kontrollert for sivilstatus, noe som betyr at sivilstatus delvis kan forklare aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i utvalget.

Arbeidssituasjon: Resultatene fra de lineære regresjonsanalysene viste at det å ikke være i arbeid, det å være ufør og det å være i arbeid ikke hadde noen sammenheng med alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen til deltakerne. Regresjonsanalysene viste videre at mannlige pensjonister hadde et lavere alkoholforbruk og en lavere beruselsesfrekvens enn menn i arbeid, og at kvinnelige pensjonister hadde et lavere alkoholforbruk enn kvinner i arbeid. Pensjonistenes lave alkoholforbruk i dette utvalget stemmer overens med tidligere funn (Horverak & Bye, 2007). Den lineære sammenhengen mellom stigende alder og redusert alkoholforbruk var ikke lenger signifikant, noe som viser at deltakernes arbeidssituasjon kunne forklare hvorfor deltakerne drakk mindre alkohol når de ble eldre. Det kan tyde på at pensjonistenes høye alder og lavere alkoholforbruk kan forklare alderseffekten. Deltakernes arbeidssituasjon kunne derimot ikke forklare den omvendte kurvlineære sammenhengen ettersom den fortsatt var signifikant. Det betyr at det høye alkoholforbruket og den høye beruselsesfrekvensen hos de mellom 50-60 år ikke kunne forklares ut i fra deres arbeidssituasjon.

Barnas bosituasjon: Regresjonsanalysene viste at de som hadde barn boende hjemme hadde et lavere alkoholforbruk og en lavere beruselsesfrekvens enn de som ikke hadde barn boende hjemme. Dette er i samsvar med tidligere funn (Hammer & Vaglum, 1989; Wilsnack & Cheloha, 1987). En årsak til det lavere alkoholforbruket og den lavere beruselsesfrekvensen hos de med barn boende hjemme kan være at det å ha barn boende hjemme fører til færre anledninger hvor man kan drikke alkohol, samtidig som man kanskje vil skjerme barna mot et alkoholforbruk (Duckert et al., 2008; Ramstedt, 2009; Temple et al., 1991).

Videre viste regresjonsanalysene at alderseffekten fremdeles var signifikant og like sterk da det ble kontrollert for barnas bosituasjon, noe som betyr at barnas bosituasjon ikke kunne forklare hvorfor deltakerne drakk mindre alkohol jo eldre de ble. Barnas bosituasjon

kunne heller ikke forklare hvorfor de mellom 50-60 år hadde et høyere alkoholkonsum og en høyere beruselsesfrekvens enn de yngre og de eldre. Resultatene fant dermed ingen støtte for tidligere forskning og teori som argumenterer for at det høye alkoholforbruket hos de mellom 50-60 år er et resultat av fraflytting av barn (Epstein et al., 2007; Mitchell & Lovegreen, 2009; Oliver, 1977; Veenstra et al., 2009; Wilsnack et al., 1991). Her trengs det mer forskning som blant annet kan avdekke eventuelle kausale sammenhenger.

Alle regresjonsanalysene som nå har blitt gjennomgått viste at utdanning, inntekt, sivilstatus og arbeidssituasjon delvis kunne forklare alderseffekten, mens barnas bosituasjon ikke kunne forklare alderseffekten. Livsfasefaktorene kunne dermed ikke forklare hele alderseffekten hver for seg. Den siste regresjonsanalysene undersøkte derfor om alderseffekten forsvant eller ble redusert ved å kontrollere for alle livsfasefaktorene, samt utdanning og inntekt. Resultatene viste at alle livsfasefaktorene, samt utdanning og inntekt kunne forklare den nedadgående trenden i alkoholforbruk med stigende alder for menn, men ikke for kvinner. Alle livsfasefaktorene, samt utdanning og inntekt kunne videre forklare hvorfor kvinner mellom 50-60 år hadde en høyere beruselsesfrekvens enn de yngre og de eldre, ettersom det ikke lenger var en signifikant omvendt kurvlineær sammenheng mellom alder og beruselsesfrekvens for kvinner. Alle livsfasefaktorene, samt utdanning og inntekt kunne derimot ikke forklare hvorfor menn og kvinner mellom 50-60 år hadde et høyere alkoholforbruk enn de yngre og de eldre, eller hvorfor menn mellom 50-60 år hadde en høyere beruselsesfrekvens enn de yngre og de eldre. Det kan dermed være andre faktorer enn de som har blitt undersøkt her som kan forklare noen av alderseffektene.

Andre forklaringer på aldersvariasjonene i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens

Noen av alderseffektene som er funnet hos deltakerne kan ikke forklares ved hjelp av livsfasefaktorene, samt utdanning og inntekt. En årsak til det kan være at det er andre faktorer som bedre kan forklare alderseffektene. For det første kan livsfasefaktorer som omhandler det sosiale nærmiljøet ha påvirket aldersvariasjoner i alkoholforbruk i midtlivsfasen.

Wilsnack og Cheloaah (1987) undersøkte hvor viktig sosiale relasjoner var for kvinner mellom 50-64 år som drakk alkohol. Resultatene deres viste at 73,5 prosent av kvinnene som drakk alkohol kun hadde maks to andre mennesker å prate med om sine personlige problemer. Det å ha flere nære venner som man kan betro seg til, og som også kan kommentere et eventuelt alkoholproblem, er en viktig faktor for alkoholforbruket hos de i midtlivsfasen (Wilsnack & Cheloaah, 2987). Venners aksept av alkoholforbruket har derimot vist å øke alkoholproblemene i senere tid, og mange drikker som en respons til at de i det sosiale

nettverket også drikker, eller at deres ektefelle drikker (Hammer & Waglum, 1989; R. H. Moos, Schutte, Brennan & B. S. Moos, 2004; Schutte, Brennan & Moos, 1998; Wilsnack & Cheloha, 1987). Det er derfor også viktig å ikke bare fokusere på om man har mange nære venner eller ikke, men også på hvordan drikkekulturen blant vennene og ektefellen er. En annen livsfasefaktor som også kunne blitt inkludert i analysene er om man har opplevd tap av nær venn eller familiemedlem som et resultat av flytting eller dødsfall i det siste. Forskning viser nemlig at dette særlig kan forsinke den generelle nedgangen i alkoholforbruk hos menn og kvinner over 65 år (Glass et al., 1995).

For det andre kan kohorteffekten ha bidratt til aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens i utvalget. Det høye alkoholkonsumet hos de mellom 50-60 år kan for eksempel sees i sammenheng med at gamle generasjoner byttes ut med nye (Horverak & Bye, 2007). Dagens 50-60-åring drikker mer alkohol enn det generasjonen før dem gjorde da de var på deres alder, noe som dreier seg om en kohorteffekt (Horverak & Bye, 2007). Dagens eldste (70+) har derimot vokst opp i en annen tid enn ”den våte generasjonen”, en tid preget av en knapphet på ressurser og et generelt lavere alkoholforbruk, noe som kan ha påvirket deres lave forbruk i dag (Skrede, 1999; Statistisk sentralbyrå, 2008). Kohorteffekten har også bidratt til et økt antall rusituasjoner hvor nye generasjoner drikker seg oftere beruset enn generasjonene før dem (Horverak & Bye, 2007). Ut i fra kohorteffekten kan vi altså anta at det høye alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen blant dagens 50-60-åring kan følge dem inn i pensjonisttilværelsen, noe som vil føre til et høyere alkoholforbruk blant fremtidens pensjonister sammenlignet med dagens pensjonister (Horverak & Bye, 2007). Det er derfor særlig interessant å følge med på utviklingen i alkoholforbruk hos denne aldersgruppen i årene som kommer for å avdekke eventuelle kohorteffekter.

Styrker og begrensninger ved studien

Denne studien har flere styrker. For det første benytter studien seg av et datasett som består av et stort og populasjonsbasert utvalg med hele 7070 deltakere over 40 år. Funnene er dermed sannsynlig generaliserbare til andre eldre voksne i Norge. For det andre har studien informasjon om deltakerne fra både registerdata, intervjudata og data fra postale spørreskjema, noe som gir gode muligheter for analyser. For det tredje er denne studien viktig rent forskningsmessig ettersom det er få studier i Norge som har sett nærmere på eldre voksnes alkoholforbruk i dag. Forskning på livsfasefaktors sammenheng med alkoholforbruk i midtlivsfasen har også vært mangelfull, og denne studien bidrar dermed til mer kunnskap og et økt fokus omkring temaet. Samtidig er det flere svakheter som også må

påpekes. Det kunne blant annet ha blitt inkludert flere forklaringsfaktorer i studien ettersom de faktorene som ble undersøkt ikke klarte å forklare all variasjon som ble funnet i alkoholforbruket og beruselsesfrekvensen i de forskjellige aldersgruppene i utvalget. Det kunne for eksempel ha blitt inkludert flere livsfasefaktorer slik at man fikk et bredere perspektiv over hva som kan bidra til å forklare aldersvariasjoner i alkoholforbruk i midtlivsfasen. Betydningen av sosiale relasjoner er et eksempel på en livsfasefaktor som kunne ha blitt undersøkt nærmere. Venner, familie og kolleger bidrar nemlig mye til helse og velvære i midtlivsfasen, og kan samtidig også være en kilde til stress (Walen & Lachman, 2000).

En annen begrensning ved denne studien er at den baserer seg på data fra en tverrsnittundersøkelse, og studerer dermed deltakerne i en definert tidsperiode og ikke over lengre tid. Vi må derfor være forsiktige med å tolke resultatene i et livsløpsperspektiv (Ringdal, 2007). Bruk av tverrsnittdata fører til at vi ikke vet om deler av alderseffekten skyldes kohorteffekter. Det lave alkoholkonsumet hos de over 60 år i dag kan for eksempel skyldes at de er født og oppvokst i samme tidsperiode og deler en felles oppvekst, og ikke kun som et resultat av at de blir eldre. Bruk av tverrsnittdata fører også til at vi ikke kan si noe om kausale sammenhenger i forhold til livsfasefaktorene og alkoholforbruk. Ved å bruke longitudinelle data kunne man for eksempel undersøkt om et økt/reduert alkoholkonsum fører til en endring i livssituasjon (skillsmisse/seperasjon, arbeidsløshet, barna flytter ut) eller om en endring i livssituasjon fører til et økt/reduert alkoholkonsum. I fremtiden vil man kunne se nærmere på kausale sammenhenger ved hjelp av LOGG-datasettet ettersom LOGG er en planlagt logitudinell undersøkelse med særlig vekt på sentrale overganger i ulike faser i livet.

Det relativt store frafallet underveis i LOGG-undersøkelsen er også en begrensning ved studien. De som har falt fra kan ha andre karakteristikk enn de som deltok. Dette gjelder særlig i forhold til oppgavens tema om alkoholforbruk og beruselsesfrekvens. De som drikker mye er nemlig ofte underrepresentert i undersøkelser sammenlignet med de som drikker lite, mye på grunn av at de er vanskeligere å komme i kontakt med eller at de har personlige egenskaper som påvirker villigheten av å delta (Torvik, Rognmo & Tambs, 2012). Et frafall blant de med et høyt alkoholforbruk kan dermed resultere i et utvalg som ikke er helt representativt for befolkningens måte å drikke på. Videre var svarprosenten lavest for de aller eldste (60+), særlig for de eldre kvinnene (Bjørshol et al., 2010), noe som kan gi et større frafall i de eldste aldersgruppene. Et stort frafall blant de eldste kan blant annet påvirke estimater av variasjoner i alkoholforbruk blant de forskjellige aldersgruppene.

Det er videre begrensninger i studiens måte å måle deltakernes alkoholforbruk og beruselsesfrekvens på. For å øke reliabilitetene hadde det vært mer optimalt å bruke et måleinstrument som kunne ha undersøkt flere aspekter omkring deltakernes alkoholforbruk. Et eksempel på et slikt måleinstrument er The Alcohol Use Disorder Identification Test, (AUDIT). AUDIT er utviklet av Verdens helseorganisasjon (WHO) og er et nyttig verktøy som blant annet brukes til å identifisere de som drikker mye alkohol, samt hjelpe de som har et problematisk drikkemønster med å redusere konsumet sitt for å unngå sykdom og skader (Babor, Higgins-Biddle, Saunders & Monteiro, 2001). Ved å inkludere et slikt instrument kan man for eksempel fange opp andelen som har et alvorlig høyt alkoholkonsum i de forskjellige aldersgruppene slik at man kan undersøke disse nærmere. AUDIT gir også informasjon om flere aspekter ved et alkoholforbruk, blant annet psykologiske og sosiale aspekter (Babor et al., 2001). Et slikt, eller noe lignende måleinstrument, har dessverre ikke blitt inkludert i spørreskjemaet.

Videre har spørsmålet som omhandler beruselsesfrekvens noen svakheter. For det første er beruselse et subjektivt mål og kan dermed tolkes på forskjellige måter. Noen vil kanskje ikke innrømme at de har drukket seg beruset, selv om de har drukket store mengder alkohol, mens andre mener kanskje at de blir beruset etter ett glass vin. For det andre tåler eldre mindre alkohol enn yngre, noe som kan føre til at de eldre lettere blir beruset etter små mengder alkohol. Det kan dermed være problematisk å konkludere med at en berusessituasjon alltid består av et høyt inntak alkohol. Horverak og Bye (2007) omtaler situasjoner hvor menn drikker 12 cl ren alkohol eller mer og kvinner drikker 9 cl alkohol eller mer, som mulige berusessituasjoner. Ved å bruke et mål som fanger opp hvor mye alkohol som har blitt drukket kan man dermed få et mer nøyaktig mål på beruselsesfrekvensen til folk. Det er likevel viktig å huske på at mange som regel oppgir at de drikker mindre enn det de faktisk gjør (Horverak & Bye, 2007). Samtidig kan det også være vanskelig for mange å huske akkurat hvor mye alkohol som ble drukket i det tidsrommet det spørres om (Vedøy & Skretting, 2009). Likevel er det ikke helt avgjørende å ha informasjon om konkret mengde alkohol som har blitt drukket i slike undersøkelser som ønsker å se på fordelingen av alkohol blant menn og kvinner i de forskjellige aldersgruppene (Vedøy & Skretting, 2009). Denne studien fokuserer heller ikke på de med et høyt alkoholkonsum, men ser heller på det gjennomsnittlige forbruket i utvalget.

Studien beskriver alkoholforbruket til befolkningen ut i fra deres gjennomsnittsverdi, og dette kan også være en begrensning. Hvis det er noen storkonsumenter i utvalget som trekker opp gjennomsnittet, kan det skapes et feilaktig inntrykk av hva som er et ”vanlig”

alkoholforbruk (Horverak & Bye, 2007). Gjennomsnittsverdier kan også gi et inntrykk av at det drikkes mer og oftere, og at alkoholforbruket er mer jevnt fordelt enn det som egentlig er tilfellet. I denne studien er spørsmålet om alkoholforbruk ganske normalfordelt, men spørsmålet om beruselsesfrekvens har derimot en venstreskjev kurve hvor flertallet har en veldig lav beruselsesfrekvens. Det kan da diskuteres om ikke medianverdier bedre viser hvordan ”folk flest” drikker (Horverak & Bye, 2007), ettersom de tar mer hensyn til ekstremverdier. Likevel vil en gjennomsnittsverdi gi et bedre inntrykk av hvor mye som faktisk blir drukket ettersom alkoholforbruk ofte underrapporteres i undersøkelser (Horverak & Bye, 2007).

Videre forskning og konklusjon

Denne studien har i likhet med tidligere forskning, vist at det er aldersvariasjoner i alkoholforbruk og beruselsesfrekvens hos de over 40 år. Faktorer som sivilstatus, arbeidssituasjon, barnas bosituasjon, utdanning og inntekt forklarer hvorfor menn drikker mindre når de blir eldre samt hvorfor kvinners beruselsesfrekvens er noe høyere hos de mellom 50-60 år sammenlignet med de yngre og de eldre. Sivilstatus, arbeidssituasjon samt utdanning og inntekt kan derimot kun delvis forklare hvorfor kvinner drikker mindre når de blir eldre, samt hvorfor de i aldersgruppen 50-60 år har et høyere alkoholforbruk enn de yngre og de eldre, og hvorfor menn i denne aldersgruppen har den høyeste beruselsesfrekvensen. For å forklare disse alderseffektene nærmere bør videre forskning inkludere flere forklaringsfaktorer i analysene. Ved hjelp av longitudinell data bør også videre forskning fokusere mer på kohorteffekter og kausale sammenhenger mellom forklaringsfaktorer og alkoholforbruk, noe som er viktig for å bedre fange opp kompleksiteten av midtlivsperiodens alkoholforbruk nærmere.

Det er videre viktig å følge med på utviklingen av alkoholforbruket til dagens menn og kvinner mellom 50-60 år i årene som kommer. Eldre voksne er generelt mer følsomme for alkohol grunnet fysiske forandringer i metabolisme og fysiologi, og et høyt alkoholforbruk hos eldre kan blant annet føre til mange kroniske problemer (Mørland, 2005; Støver et al., 2012). Hvis denne aldersgruppen fortsetter å ha et høyt alkoholforbruk gjennom pensjonisttilværelsen og alderdommen kan det dermed føre til utfordringer for den enkelte og helsemyndighetene i Norge.

Det vil fremover være viktig med et økt fokus, samt mer forskning på alkoholforbruk hos dagens menn og kvinner i midtlivsfasen. Man kan da få en bedre forståelse av hvorfor noen aldersgrupper drikker mer enn andre. Når man vet mer om hva som er de

spesifikke årsakene til aldersvariasjoner i et alkoholforbruk i midtlivsfasen, kan det så utvikles mer spesifikke og effektive forebyggingsstrategier rettet mot alder, livsfase og kjønn.

Referanseliste

- Ahlström, S., Mäkelä, P., Mustonen, H. & Huhtanen, P. (2009). Alkoholen och äldre i Finland. *Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift*, 26(5), 427-437.
- Babor, T. F., Higgins-Biddle, J. C., Saunders, J. B. & Monteiro, M. G. (2001). *The alcohol use disorder identifications test. Guidelines for use in primary care*. World health organization: Department of mental health and substance dependence. Hentet 27.april, 2012, fra: http://whqlibdoc.who.int/hq/2001/WHO_MSD_MSB_01.6a.pdf
- Bjørshol, E., Høstmark, M. & Lagerstrøm, B. O. (2010). *Livsløp, generasjon og kjønn. LOGG 2007. Dokumentasjonsrapport*. (SSB-rapport 19/2010). Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Brunborg, H., Slagsvold, B. & Lappegård, T. (2009). LOGG 2007 – en stor undersøkelse om livsløp, generasjon og kjønn. *Samfunnspeilet*, 23(1), 2-8.
- Bye, E. K. & Østhus, S. (2012). *Alkoholkonsum blant eldre* (SIRUS-rapport 2012). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Chilcoat, H. D. & Breslau, N. (1996). Alcohol disorders in young adulthood: effects of transitions into adult roles. *Journal of health and social behavior*, 37, 339-349.
- Duckert, F., Lossius, K., & Ravndal, E. (2008). *Kvinner og alkohol*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Epstein, E. E., Fischer-Elber, K. & Al-Otaiba, Z. (2007). Woman, aging, and alcohol use disorder. *Journal of woman and aging*, 19(1-2), 31-48. doi: 10.1300/J074v19n01_03
- Ettner, S. L. (1997). Measuring the human cost of a weak economy: does unemployment lead to alcohol abuse? *Social science & medicine*, 44(2), 251-260.
- Glass, T. A., Prigerson, H., Kasl, S. V. & de Leon, C. F. M. (1995). The effect of negative life events on alcohol consumption among older men and women. *The journals of gerontology*, 50B(4), 205-216. doi: 10.1093/geronb/50B.4.S205
- Gomberg, E. S. L. (1988). Alcoholic women in treatment: the question of stigma and age. *Alcohol and alcoholism*, 23(6), 507-514.

- Hammer, T. (1992). Unemployment and use of drug and alcohol among young people: a longitudinal study in the general population. *British journal of addiction*, 87, 1571-1581.
- Hammer, T. & Vaglund, P. (1989). Unemployment and use of drug and alcohol among young people: a longitudinal study in the general population. *British journal of addiction*, 84, 767-775.
- Hecksher, D & Kolind, T. (2009). Rapport fra Island. *Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift*, 26(5), 467-469.
- Horverak, Ø. & Bye, E. K. (2007). *Det norske drikkemønsteret. En studie basert på intervjudata fra 1973-2004* (SIRUS-rapport 2/2007). Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Kahn, S., Murray, R. P. & Barnes, G. E. (2002). A structural equation model of the effect of poverty and unemployment on alcohol abuse. *Addictive behaviors*, 27, 405-423.
- Knutheim, T. (2011). "Det går ikke an å lære gamle hunder å sitte"? – om alkoholbruk hos eldre (Rusfag-rapport 1/11). Oslo: KoRus-Sør.
- Lachman, M. E. (2004). Development in midlife. *Annual review of psychology*, 55, 305-331. doi: 10.1146/annurev.psych.55.090902.141521
- Larsen, B. I. & Klepp, K. I. (2012). *Kommunestyrets behandling av søknader om fornying av salgs og skjenkebevillinger*. Hentet 2.mars, 2012, fra: <http://www.helsedirektoratet.no/Om/nyheter/Documents/kommunestyrets-behandling-av-soknader-om-fornyning-av-salgs-og-skjenkebevillinger.pdf>
- Mitchelle, B. A & Lovegreen, L. D. (2009). The empty nest syndrome in midlife families: a multimethod exploration of parental gender differences and cultural dynamics. *Journal of family issues*, 30(12), 1651-1670.
- Moos, R. H., Schutte, K., Brennan, P. & Moos, B. S. (2004). Ten-year patterns of alcohol consumption and drinking problems among older women and men. *Addiction*, 99, 829-838. doi: 10.1111/j.1360-0443.2004.00760.x

- Myklestad, I., Rognerud, M. & Johansen, R. (2008). *Levekårsundersøkelsen 2005. Utsatte grupper og psykisk helse*. (Nasjonalt folkehelseinstitutt-rapport 8/2008). Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Mørland, J. (2005). *Alkohol i kroppen* (Sosial- og helsedirektoratet-rapport, 2005). Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
- Nordlund, S. (2010). *Alkoholpolitiske virkemidler*. Hentet 16.april, 2012, fra: <http://www.sirus.no/Alkoholpolitiske+virkemidler.d25-SMJL00d.ips>
- Nolen-Hoeksema, S. & Hilt, L. (2006). Possible contributors to the gender differences in alcohol use and problems. *The journal of general psychology*, 133(4), 357-374.
- Oliver, R. (1977). The "empty nest syndrome" as a focus of depression: a cognitive treatment model, based on rational emotive therapy. *Psychotherapy: theory, research and practice*, 14(1), 87-94.
- Ramstedt, M. (2009). Alkoholkonsumtion och alkoholrelaterade problem bland äldre svenskar – hur ser det ut egentligen? *Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift*, 26(5), 385-397. Hentet 4.april, 2012, fra: http://nat.stakes.fi/NR/rdonlyres/B5D3B63F-C4CF-4C3E-87BD-CFB2AC95EB52/0/Nat5_2009a.pdf
- Ravndal, E., Duckert, F. & Lossius, K. (2008, 28. april). Snarvei til fortapelse? *Dagbladet*. Hentet 15.september, 2011, fra: <http://www.dagbladet.no>
- Reinås, K. T. (2010). *Ønsketenkning i Dagbladet*. Hentet 15.september, 2011, fra: <http://fmr.no/index.php?id=4816932&cat=9427&printable=1>
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Schutte, K. K., Brennan, P. L. & Moos, R. H. (1998). Predicting the development of late-life late-onset drinking problems: a 7-year prospective study. *Alcoholism: clinical and experimental research*, 22(6), 1349-1358.
- Simon, R. W. (2002). Revisiting the relationships among gender, marital status, and mental health. *American Journal of Sociology*, 107(4), 1065-1096.

- SIRUS (2010). *Ren alkohol per innbygger > 15 år*. Hentet 3.mars, 2012, fra:
<http://statistikk.sirus.no/sirus/index.jsp?mode=documentation&top=yes&submode=catalog&catalog=http://172.16.1.4:80/obj/fCatalog/Catalog8>
- Skrede, K. (1999). *Kvinnens levekår, livsløp og helse. Endringer i et generasjonsperspektiv*. Hentet 4. april, 2012, fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/1999/nou-1999-13/17.html?id=353207>
- Statistisk sentralbyrå (2008). *Alkoholforbruk per innbygger 15 år og over. Liter ren alkohol*. Hentet 4. oktober, 2011, fra: http://www.ssb.no/magasinet/slik_lever_vi/tab-2008-06-04-01.html
- Strand, B. H. & Steiro, A. (2003). Alkoholbruk, inntekt og utdanning i Norge 1993 – 2000. *Tidsskrift for den norske legeforening*, 123, 2849-2853. Hentet 4. april, 2012, fra: <http://tidsskriftet.no/article/899313>
- Støver, M., Bratberg, G., Nordfjærn, T. & Krokstad, T. (2012). *Bruk av alkohol og medikamenter blant eldre (60+) i Norge (Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag – rapport, 2012)*. Levanger: HUNT forskningssenter, NTNU.
- Temple, M. T., Fillmore, K. M., Hartka, E., Johnstone, B., Leino, E. V. & Motoyoshp, M. (1991). A meta-analysis of change in marital and employment status as predictors of alcohol consumption on a typical occasion. *British journal of addiction*, 86, 1269-1281.
- Torvik, F. A., Rognmo, K. & Tambs, K. (2012). Alcohol use and mental distress as predictors of non-response in a general population health survey: the HUNT study. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 47, 805-816. doi: 10.1007/s00127-011-0387-3
- Vedøy, T. F. & Skretting, A. (2009). *Bruk av alkohol blant kvinner. Data fra ulike surveyundersøkelser (SIRUS-rapport 2/2009)*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Veenstra, M., Lima, I. A. & Daatland, S. O. (2009). *Helse, helseatferd og livsløp (NOVA-rapport 3/2009)*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Walen, H. R. & Lachman, M. R. (2000). Benefits for men and women in adulthood. Social support and strain from partner, family, and friends: costs and benefits for men and women in adulthood. *Journal of social and personal relationships*, 17(1), 5-30. doi: 10.1177/0265407500171001

Wilsnack, S. C. & Cheloha, R. (1987). Women's roles and problem drinking across the lifespan. *Social problems* 34(3), 231–248.

Wilsnack, S. C., Klassen, A. D., Schur, B. E., & Wilsnack, R. W. (1991). Predicting onset and chronicity of women's problem drinking: a five-year longitudinal analysis. *American journal of public health*, 81(3), 305-318. doi: 10.2105/AJPH.81.3.305